

ŞAM VALİSİ EMİRÜ'L-HAC SÜLEYMAN PAŞA'NIN MUHALLEFÂTI (1743-1744)

TAHİR SEVİNÇ*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde vefat eden görevliye ait mal ve eşyanın tümü devlet tarafından “muhallefât” olarak kabul edilmekte¹, kişinin “muhallefâtı” içerisinde bulunan her şey tespit edildikten sonra, hükümet adına el konulmaktaydı². Kişinin “muhallefâtında” yer alan bütün mal varlığına el konulma işlemine müsadere denilmekteydi³. Müsadere uygulamasında ölen görevlinin vefatıyla beraber mallarının tespiti için⁴ merkezden bir mübaşirle beraber bölgedeki vali ve kadılar görevlendirilmekte, ölen görevliye ait “muhallefâtın” tespiti bunlar tarafından yapılmaktaydı⁵.

Tarih boyunca Doğu ve Batı dünyasında çeşitli cezalara çarptırılan devlet görevlilerinin mal varlığına el konulmuştur. Müsadere uygulaması, İslâm öncesinde olduğu kadar, Türk ve İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti'nde de söz konusu olmuştur⁶. Osmanlı Devleti'nde Fatih döneminden (1451-1481) itibaren devşirme kökenli bütün devlet adamlarına uygulanırken, Kanuni döneminde (1520-1566) ilmiye sınıfı haricinde

* Dr, Yalova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Yalova/TÜRKİYE

¹ Tahsin Özcan, “Muhallefat”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 406; Mehmet Zeki Pakalın, “Muhallefat”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 564.

² İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 360; Von Klaus Röhrborn, “Konfiskation und intermedia Gewalten im Osmanischen Reich”, *Der Islam*, 55, Hamburg 1978, s. 347; Pakalın, a.g.m., s. 624-25.

³ Cengiz Tomar, “Müsâdere”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 65.

⁴ Klaus Röhrborn, “Osmanlı İmparatorluğunda Müsadere ve Mutavassıt Güçler”, *Birinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 15-20 Ekim 1973, İstanbul 1979, s. 256.

⁵ Özcan, a.g.m., s. 406-7.

⁶ Feda Şâmil Arık, “Türkiye Selçuklu Devleti'nde Müsadere” *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler III. Türk Tarihi*, 23-28 Eylül 1985 I, İstanbul 1985, s. 47-48.

bütün yönetici sınıf mensupları için geçerli hale gelmiştir⁷. XVII. yüzyılda ilmiye adamlarında bazılarının servetleri de müsadere edilmiş, reâyanın servetinin müsadere sözü konusu olmamakla beraber, varisi bulunmayan halktan kişilerin varlığı devlet hazinesine alınmıştır. Bu yüzyılın sonlarından itibaren halkın arasından sivrilerek belli bir nüfuz ve güce ulaşmış bulunan “ayanların” serveti müsadere edilmeye başlanmıştır. Ayrıca artan savaşlarla birlikte kıymetli madenlerin darlığı, yönetici zümrelerinin servet biriktirme alışkanlığının artması, devletin nakit para sıkıntısı çekmesine yol açmıştır. XVIII. yüzyılda da nakit kaynak temini için müsadere sistemi merkezde ve taşrada sadrazam ve vali gibi bütün devlet adamlarını kapsayacak şekilde yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir⁸.

Şam Valisi ve Emirü'l-Hac olan Süleyman Paşa oldukça tecrübeli bir görevli olup 1725 yılında Cerde Başbuğu ve Trablusşam Mutasarrıflığı, 1727 (1139 CA)'de Raka Mutasarrıflığı, 1728 Ağustosunda (1140 Muharremi) vezaret rütbesi ile Sayda Valiliği görevlerinde bulunmuş, 1733'de Şam Valisi olmuştur⁹. Bu görevde iken, vefat eden Van Valisi İbrahim Paşa'nın Şam'da bulunan yirmi dört çadır ve üç direkli otağı ile develerini İstanbul'a getirmesi için görevlendirilmişti¹⁰. Otak ve çadırları develere yükledikten sonra güvenilir ve iş bilir adamlarla birlikte İstanbul'a göndermesi hususunda ona emir verilmişti¹¹.

1738'de bu görevinden azledilerek Mısır Valiliği'ne getirilmiş¹²; ancak Mısır'daki kötü yönetimi sebebi ile halkın tepkisi ile karşılaştığından

⁷ Sevgi Gül Akyılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması”, *Gazi Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII/1-2, Ankara 2008, s. 389.

⁸ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere”, *Osmanlı Devri Üzerine Makaleler-Araştırmalar*, Isparta 1999, s. 6-13. Bu konuda ayrıca bk.Hüseyin Esen, “İslam Hukuku Açısından Müsâdere” *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, İzmir 2002, s. 192.

⁹ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani Yahut Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniye*, III, haz. Ali Aktan-Abdülkadir Yuvalı-Metin Hülâgü, III, İstanbul 1996, s. 88. Başka bir kayıta Süleyman Paşa'nın 14 Ocak 1734'de Şam Valisi olduğu kayıtlıdır. Bk. Ali Karaca, “Azmezâdeler”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 350.

¹⁰ BOA, *Cevdet Maliye*, 29420, 20 L 1150 (10 Şubat 1738).

¹¹ Şam Valisi ve Emirü'l-Hac Süleyman Paşa'ya gönderilen 27 Şaban 1151/ 10 Aralık 1738 tarihli hüküm için bk. BOA, *Cevdet Dahiliye*, 14012.

¹² Süreyya, *a.g.e.*, s. 88.

görevinden alınarak Hanyunus'ta ikametine karar verilmiş¹³, 1741'de ise ikinci defa Şam Valiliği kendisine tevcih edilmişti¹⁴. Hacı kafilelerinin en büyüğü olan “Şam Mahmeli” Şam yolunu takip ederek Mekke'ye ulaştığından, Şam valileri aynı zamanda Emirü'l-Haclık göreviyle¹⁵, her yıl hacı adaylarını karşılamak, onların yol boyunca bütün ihtiyaç ve güvenliklerini sağlamakla da vazifeli idiler¹⁶. Süleyman Paşa, hacıların güvenlik ve ihtiyaçlarını yerine getirmek üzere başta Şam Eyaleti'nde bulunan kapı halkı ve 1500 levent askerini teçhiz ederken, Sayda Beylerbeyi İbrahim Paşa ve bu eyaletin mutasarrıfları 500 süvari, Cebel-i Aclun ve Cebel-i Leccun sancakları mutasarrıfı 300 asker, Nablus ve Gazze sancaklarının mütesellimleri, alay beyleri, züema ve umarlı askerleri, Şam Urban Şeyhi Araplar ve tebasından “yarar ve müstevfi adamlar”, Kudüs ve Şam sancakları mütesellimleri yeterli sayıda asker ile ona yardımcı olmak üzere görevlendirilmişlerdi. Bütün bu askerler Şam'dan itibaren yol boyunca hacıların güvenliğini ve zahire ihtiyacını gidermek üzere Müzeyrib Sahrası'nda toplanmışlardı. Burada askerlerin yönetim ve idaresinden Cerde Başbuğu sorumlu tutulup, Trablusşam Valisi, Cerde Başbuğu olarak tayin edilmişti¹⁷. Bu askerlerin teçhizatlarıyla düzene konulması, gerekli zahireyi yanlarına almalarının sağlanması ve hepsinden önce bu sahradan hareketle Cerde Başbuğunun emrinde yer almaları için mer-

¹³ Vak'anüvis Subhi Mehmet Efendi, *Subhî Tarihi: Sami ve Şakir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydıner, İstanbul 2007, s. 528-29. Süleyman Paşa Mısır Valiliği'nden azlından sonra zimmetinde bulunanları Gürcü Süleyman Ağa'ya teslim etmişti. Bk. TS. MAD, 4984, 29 Z 1153 (17 Mart 1741).

¹⁴ Süreyya, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁵ Midhat Sertoğlu, “Emirü'l-Hac”, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 98; Osmanlı Devleti idaresinde Şam Eyaleti ve emir-i haclık için ayrıca bk. R.Hartman, “Şam”, *İA*, XI, İstanbul 1970, s. 306.

¹⁶ A. J. Wensinck, “Hacc”, *İA*, V/1, Eskişehir 2001, s. 12. Emirü'l-Haccın görev ve yetkileri için ayrıca bk. A. J. Wensinck, “Emirülhacc”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, s. 263. Emir-i hac Surre-i hümayun ve hacıların ihtiyaç ve güvenlikleri sağlamakla ilgili vazifesi için ayrıca bk. Abdul-Karim Rafeg, “Le mahmal en route pour La Mecque”, *Damas (Miroir Brise D'un Orient Arabe)*, 65, Paris 1993, s. 53-54.

¹⁷ Trablus-ı Şam Valisi ve Cerde Başbuğu Vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evasıt-ı Receb 1156 (31 Ağustos-9 Eylül 1743) tarihli hüküm bk. BOA, MD, 150, h. 341, s. 94-95.

kezden Divan-ı hümayun kapıcıbaşlarından biri mübaşir olarak görevlendirilmiştir¹⁸.

Süleyman Paşa Emirü'l-Haclık görevini yürütürken, Şam Eyaleti'ne tabi Sayda Mukataası mülhakatından olan Taberiye'de¹⁹ yaşayıp kendisine bağlı adamlarıyla yol kesen Zâhir Ömer adlı asiye tedip etme vazifesi de kendisine verilmişti. Kendisine bağlı adamlarıyla Akka, Yafa, Beyrut ve Sayda'yı ele geçiren Zâhir Ömer²⁰, Taberiye'ye girerek buradaki kaleyi ele geçirmiş, Hayfa Limanı'nın 2 km kuzeydoğusuna yeni bir yerleşim merkezi kurduktan sonra halkı burada iskan ettirmişti. Bunun da ötesinde "Hayfa el-cedide" denilen bu yeni merkezin etrafına surlarla yuvarlak kuleler yaptırıp içlerine toplar yerleştirdikten sonra limanı da kontrol altına alarak Nablus tarafından gelen bir baskının önüne geçmek istemişti²¹. Bu asinin üstesinden gelmek ve kalenin tekrar elde edilmesi için Mirü'l-Hac Süleyman Paşa züema ve tumar askeri ve Şam Eyaleti'nin ordusu ile bu işle vazifeli kılınmış²², Trablusşam Valisi Mustafa Paşa'nın kethüdası da onunla beraber görevlendirilmişti²³. Taberiye Kalesi'nin bu asiden alınması için hükümet merkezden silah ve mühimmat konusunda destek vermişti. Bu meselenin halledilmesi için Tophane-i âmireden 5 havan topu, 5 top arabası ve 5 top kundağı ile beraber 1000 humbara

¹⁸ "Dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından olup iş bu sene-i mübârekede Cerde askerine mübaşir ta'yin olunan dâme mecdûhuya gönderilen Evâsıt-ı Receb 1156 (31 Ağustos-9 Eylül 1743) tarihli hüküm" bk. BOA, MD, 150, h. 342, s. 95.

¹⁹ Filistin'in kuzeydoğusundaki Taberiye Gölü'nün batı kıyısında bulunan şehir Kudüs'e 161, Şam'a ise 137 km uzaklıkta bulunmaktaydı. Bk. Cengiz Tomar, "Taberiye", DİA, XXXIX, İstanbul 2010, s. 323-24.

²⁰ Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbar*, Yay.Mücteba İlgürel, İstanbul 1978, s. 324.

²¹ Alex Carmel, *Geshichte Haifas in der Türkischen Zeit 1516-1918*, Wiesbaden 1975, s. 33; Mustafa L. Bilge, "Hayfa", DİA, XVII, İstanbul 1998, s. 42. Ömer Zahir'in Taberiye kentini ele geçirip Hayfa kentini finansal merkez haline getirmek için yaptığı çalışma ve düzenlemeler için ayrıca bk. *Annon Cohen, Palestine in the 18th Century*, Jerusalem 1973, s. 83-84. Zahir Ömer'in Hayfa kentine yaptığı göç ve yerleşimler için ayrıca bk. Thomas Philip, "Social Structure and Political Power in Acre in the 18th Century", *The Syrian Land in the 18th and 19th Century*, 1992 Stuttgart, s. 97, 99.

²² Şam Valisi ve Miri Hac Vezir Süleyman Paşa'ya gönderilen Evâhir-i R 1156 (14-22 Haziran 1743) tarihli hüküm. Bk. BOA, MD, 150, h.130, s. 38.

²³ Trablusşam Valisi Vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâhir-i R 1156 (14-22 Haziran 1743) tarihli hüküm. Bk. BOA, MD, 150, h. 131, s. 39.

danesi temininden başka, bu mühimmat ve teçhizatın masrafı ve nakli için de 3756,5 kuruş nakit olarak Hazine-i âmireden çıkarılarak Süleyman Paşa'nın kethüdasına teslim edilmişti. İstanbul'dan temin edilen toplar ve cephanе mühimmatı ile beraber²⁴, dört humbaracı ve üç lağmcı da Hayfa İskelesi'ne gönderilmişti²⁵. Kalenin geri alınması için ayrıca Şam Kalesi'nden de cephanе takviyesi yapılmıştı. Ancak 8 Receb 1156/28 Ağustos 1743 tarihinde Süleyman Paşa Taberiye Kalesi'ni kuşattığı sırada eceli ile vefat etmişti²⁶. Bunun üzerine Hayfa İskelesi'nde bulunan top ve cephanenin Şam Kalesi'ne gönderilmesine karar verilmiş, bu iş için de yeni Şam Valisi ve Mirü'l-Hac Esat Paşa ile Mirahur-ı sani Vekili Numan Bey vazifeli kılınmışlardı²⁷.

Süleyman Paşa yedi yıl gibi uzun bir süre Şam Valiliği ve Mirü'l-Haclık görevini yürütmüş oldukça tecrübeli bir yönetici olarak sure-i hümayûnla beraber hacı adaylarının güven içinde kutsal topraklara ulaşmasını ve hac farızasını yerine getirmelerini sağladığı gibi²⁸, Şam'da bir medrese, mektep ve Han; Lazkiye'de ise bir cami ve medrese yaptırmış hayır ve hasenat sahibi bir devlet adamı idi²⁹. O, Şam Valisi olarak Şam'dan Beyrut'a kadar oldukça geniş bir alan üzerinde idari olduğu kadar ekonomik tasarrufa sahip olmuş idi³⁰. Şam Valiliği ve Emirü'l-Haclık görevini yerine getirirken, bu kurumun kendisine sunduğu

²⁴ BOA, *Cevdet Askeriye*, 33507; *Cevdet Askeriye*, 48730, 27 Şaban 1157 (1 Eylül 1744).

²⁵ BOA, *MD*, 150, h.130, s. 38, Evahir-i R 1156 (14-22 Haziran 1743).

²⁶ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 2. Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra Zahir Ömer'in katli ve bu meselenin halli için bk.Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I, Matbay-ı Amire 1288, s. 124-26.

²⁷ “Şam Valisi ve Mir-i Hâc Esat Paşa'ya ve kapıcıbaşlarından Küçük Mir-âhur Vekili Numan'a ve Şam Kalesi Dizdarlarına hüküm ki: Der-saâdetimden İskele-i Hayfa'ya irsâl olunan toplar ile mühimmât Taberiye Kalesi'ne hîn-i azimette müteveffâ-yı müşârün-ileyh maiyyetine intihâb ve hesâb-ı iktizâsı Şam Kalesi mevcudundan bazı top ve mühimmâtlar ahz ve intihâb olunmuşsa bir danesi zinhâr ve zinhâr zâyi ve telef olunmamak şartı ile cümlesi Şam Kalesi'ne nakl ve mahalline vâzı ve kabzına me'mur olana teslim...” bk. BOA, *Cevdet Askeriye*, 48730, 23 Receb 1156 (12 Eylül 1743).

²⁸ Özen Tok, “XVII. Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İaçesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü”, *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 939.

²⁹ Süreyya, *a.g.e.*, s. 88.

³⁰ Abdul-Karim Rafeq, “The Province of Damascus in the Seventeenth Century: Provincial Challenge to Ottoman Authority”, *Tax Farm Register of Damascus Province in the Seventeenth Century (Archival and Historical Studies)*, Tokyo 2006, s. 17.

imkanlar neticesinde son derece zengin ve varlıklı bir yönetici haline gelmişti. Hükümet onun vefatından sonra, gerek boşta kalan bu mühim makamın işlenmesini sağlamak ve gerekse hac işlerinde kullanılmak üzere onun şahsına ve makamına ait para, eşya ve emlakinin tespitine ve devlet adına müsaderesine karar vermişti³¹.

Esasen onun zenginliğinin kaynağı, işgal ettiği ve devlet adına kullandığı Şam Valiliği ve Emirü'l-Hacık makamına ait idi. Şam hazinesi devlet için özellikle önemli bir gelir ve zenginlik kaynağı idi³². Bu makama ait zenginlik, devletin o mevkideki görevlinin kullanımına sunduğu alanı ifade etmekteydi³³. Bu zenginliğin tekrar Şam Valiliği ve Emirü'l-Hacık hizmetine sunulması için devletin yüzyıllar içerisinde kanun ve düstur olarak belirleyip geliştirdiği müsadere yöntemine baş vurulmuştur³⁴.

AZMZÂDE SÜLEYMAN PAŞA'NIN MALLARININ MÜSADERESİ

Süleyman Paşa'nın 28 Ağustos 1743 tarihinde vefat haberi aynı gün Şam'a ulaşmıştı. Bunun üzerine konağında bulunan hazine odası ve diğer yerler güvenlik altına alınmak amacıyla başta Şam Defterdarı olmak üzere, şehrin önde gelen ulema ve ayarı tarafından kapatıldıktan sonra mühürlenmişti³⁵. Bu işlemden sonra Süleyman Paşa'nın "muhallefatı" ile ilgili özel bilgilerin hükümete bildirilmesi amacıyla onun çukadarı İstanbul'a gönderilmişti. Ancak görevli çukadar yolda hastalanmış ve

³¹ Şam Emirü'l-Hacık önemli bir mevkide bulunmalarından dolayı, aşırı derecede bir zenginliğe ulaştıklarından, bu durum bazen asıl vazifelerini yapmayıp, mal kaygısına düşmelerine, hacılardan para toplama gibi usulsüz davranışlarının ortaya çıkması nedeniyle görevden alınmalarına ve sahip olduklarının devlet adına el konulmasına yol açmıştır. 1134/1722 yılında bu tür faaliyetlerinden dolayı görevden alınan Emirü'l-Hac için Bk.Raşid Mehmet Efendi, *Tarih-i Raşid*, V, s. 410-411, İSAM 002998K-03.GNL.

³² Karl K. Barbir, "One Marker of Ottomanism: Confiscation of Ottoman Officials' Estates", *International Journal of Turkish Studies*, XIII/1-2, Wisconsin 2007, s. 136.

³³ Tuncay Ögün, "Müsadere", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 67.

³⁴ Ünal, a.g.m., s. 9. Müsaderenin tarihi bir geçmişi olarak Selçuklular ve Eyyübiler devletlerinde müsadere uygulamaları için bk. Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyübiler Devleti (569-589/1174-1193)*, İstanbul 1983, s. 190-192; Arık, a.g.m., s. 47-64.

³⁵ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 2

İstanbul'a ulaşamamıştı. Onun sahip olduğu bilgiler hükümet açısından önemli olduğundan, elindeki evrakla beraber bir an önce İstanbul'a ulaştırılması görevi, Eylül 1743'de Divan-ı hümayun kapıcı-başlarından Mirahur-ı sani vekili Numan Bey'e verilmişti³⁶.

Numan Bey, aynı zamanda Süleyman Paşa'nın Şam'da bulunan mal ve emlakının tespit ve müsaderesiyle de görevlendirilmişti. O, bu yeni görevle birlikte yola çıkmış ve bir süre sonra Şam'a varmıştı. Şam'a vardığında Süleyman Paşa'nın "muhallefatının" tahkiki ve tespiti için hemen göreve başlamıştı. Kendisine verilen bu görevi yerine getirirken, Şam Valisi Esat Paşa, Şam ulemasından Mustafa Ali, Şam Defterdarı Fethi Efendi ve Şam Kadısı ona yardımcı olmuşlardı³⁷.

Azmzâde Süleyman Paşa'nın vefatı ile Şam Valiliği ve Emirü'l-Haclık görevi de boşa çıkmıştı. Bu önemli görevin yerine getirilmesinin yanısıra, vefat eden valiye ait "muhallefatın" tespiti ve müsaderesi için yeni Şam Valisi'nin atanması gerekmişti. Bu görevi layıkıyla yapabilecek birinin seçilmesi gerektiği üzerinde durulmuştu. Akla gelen ilk isim merhumun amcazâdesi Hama Mutasarrıfı Esad Paşa olmuştu. Esad Paşa'nın babası İsmail Paşa da bu görevi başarı ile yürütmüş, hatta onun zamanında bu aile Şam Valiliği ile beraber Emirü'l-Haclık vazifesini de üzerine almıştı³⁸. 19 Eylül 1743'de Hama Mutasarrıfı Esad Paşa'ya vezaret rütbesiyle Şam Valiliği ve Emirü'l-Hac görevi de tevcih edildi³⁹. Esat

³⁶ "Dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından olub hâlâ Şam-ı şerîfe memur küçük mîr-âhur vekili olan Numan dâme mecduhuya hüküm ki: Sâbık Şam Valisi müteveffâ Süleyman Paşa'nın baş çukadarı bazı evrâk ile Âstâne-i saâdetime gelirken esna-yı râhta hastalanıp kaldığı, ihtiyâr olup; lâkin çukadar-ı merkum müteveffâ-yı müşârün-ileyhin cümle umuruna vâkif olduğundan nâşi, bazı suâl ve cevap için bulunması muktezî olmağla imdi çukadar-ı merkum her kangı menzilde bulunur ise yanında olan evrâk ve mektûbu ahz ve kendu adamıyla bu tarafa muacellen irsâl bâbında..." bk. BOA, MD, 150, h.385, s. 104, Evâhir-i B 1156 (10-19 Eylül 1743).

³⁷ BOA, D.BŞM-MHF.d, 12552, s. 6.

³⁸ Philip K. Hitti, *History of Syria (Including Lebanon and Palestina)*, London, 1951, s. 665. Esat Paşa'nın Şam Valiliği ve Emir-i haclığa getirilişi ile ilgili ayrıca bk. Muhammed Kürt Ali, *Hutatü's-Şam*, V, Dımaşk (Şam) 1925, s. 293. Azmzâde ailesinin Suriye Şam Valiliği ve Emirü'l-Haclık görevi için bk.Karaca, a.g.m., s. 350.

³⁹ "Bu emr-i azîmîn rü'yet-i itmâmı levazım-i mühimmâtuyla edâ vü temşiyeti husûsu sâhib-i liyâkatın gerdân-i dikkat ü ihtimâm ve uhde-i hamîyyet ü ikdâmına ta'lik u tefvîz olunmak mühim ve muktezî olub ve müteveffâ-yı müşârün-ileyhin birâderzadesi olmak hase-

Paşa'nın bu göreve getirildiği haberi, merhum Süleyman Paşa'nın "muhallefatının" tespiti ve müsaderesi ile görevli Numan Bey tarafından kendisine ulaştırıldı⁴⁰. O, Numan Bey'in getirdiği bu emirle yeni görevine başladığı gibi, eski valinin müsadere işlemlerinde de Numan Bey'e yardımcı olmakla vazifelendirilmişti⁴¹.

Numan Bey, Şam'a vardığında yeni Şam Valisi ve eyaletin ileri gelen diğer görevlileri ile beraber merhum Süleyman Paşa'nın "muhallefatının"

biyle pederi merhûm İsmail Paşa'nın ve badehü ammisi müşârün-ileyhin müddet-i medîde emânet-i Hâc ile evkat gûzar oldukları hinde sıgar-ı sininden berü hidmet-i merkume ile me'lûf ve dakâyık-ı umûruna kamil-i şû'ur u vukuf ile mevsûf olan mir-i mirân-ı kirâmda Hama Mutasarrıfı Esad Paşa'nın müstevcibü'l-menkabata irsen ve iktisaben liyâkat u istihkâkı melhuz olmakla ..." bk. Subhi Mehmet Efendi, *a.g.e.*, s. 788-89. Esad Paşa'nın Şam Valiliği için ayrıca bk. Barbir, *a.g.m.*, s. 143.

⁴⁰ "Ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olub hâlâ rütbe-i ilâ-yı vezâret ve Kudüs-ü şerîf ve Nablus sancaklarıyla Şam Eyaleti ve Mir-i Hâclık kendiye ihsân ve tevcih olunan vezirim Esat Paşa'ya hüküm ki: Şam Valisi ve Mir-i Hâc olan Azmzâde Süleyman Paşa'nın dâr-ül-beka olduğu haberi bu defa Der-saâdetim'e i'lâm ve inhâ' olub ve emâret-i cümleye tevakkuf-u âlem devlet-i âliyyemin âzîm umûr ve icâbı olmağla, sen ki, vezir-i müşârün-ileyhsin bu hidmet-i celilenin idâre ve rüviyetine iftihâr ki, i'timâd-ı mülûk-ânem der-kârlık olmağın nîş-i şerîf sadır olan hatt-ı hümâyûnum mücibince sana rütbe-yi vâlâ-yı vezâret ile eda ve terfî ve mülhakatıyla Şam Eyaleti ve Mir-i hâclığı dahi sana inâyet ve tevcihim hüsrev-ânem olub, bu sene-yi mübâreke de amel-i müteveffâ-yı müşârün-ileyh ma'sar-ı Hâc için verilen tertibat sana revâ-ı ihsânım olmağla isdâr olunan ahkâm-ı şerîfle mübâşir ta'yîn olunan dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından mir-âhûr-ı sani vekili Numan dâme mecdühü ile irsâl olunup lâkin yine vakt ve zaman hesâbıyla mukaddem ma'lûmun olub lazım-ı hâc acilen tertip ve tanzîm ikmâli için iş bu emr-i şerîfim isdâr ve gönderilmişdir.", bk. BOA, MD, 150, h.446, s. 116-17, Evâhir-i B 1156 (10-19 Eylül 1743). Bir başka kaynak da onun 13 Ekim 1756'de göreve başladığını belirtir. Bk. Henri Laoust, *Les Gouverneurs de Damas (Les Mamlouks et Les Premiers Ottomans)*, Damas (Şam) 1952, s. 218.

⁴¹ "Ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olub hâlâ rütbe-i ilâ-yı vezâret ve Kudüs-i Şerîf ve Nablus sancaklarıyla Şam Eyaleti ve Mir-i Hâclık kendiye ihsân ve tevcih olunan vezirim Esat Paşa'ya hüküm ki: ... İmdi Şam'a varıp Hâc-ı mücellâ sana ihsân ve tevcih-i hümâyûnum olduğu ecilden ol mahalden kalkub bir kadem-i akdem menâzil olan Şam-ı Şerîfe varub tervic-i muharrer amel ve hareket, vakur-ı Hacc-ı şerîfe rüviyet ve dikkat ve zamanıyla hüccâc-ı Müslimîni alub mahbûben bil-selâm gönderub-getürmeğe bezl-i kudret eylemen için iş bu emr-i şerîfim isdâr ve zamanıyla irsâl olunmuştur. İmdi umûr-ı Hacc-ı şerîf devlet-i âliyyemin azîm umûrundan olmağla bilâ-tevakkuf olduğun mahalden hareket ve bir kadem-i evvel Şam-ı şerîfe vusûl ve müsâraat ve sana red ve ihsânım olduğu üzere masârif-i hac için müteveffâ-yı müşârün-ileyhe verilen umûr-ı hacca mahsûs vâridâtı kabz ve teslim idub, tarîk-i hac için müteveffâ-yı müşârün-ileyhin hâzır ve âmâde eylediği devâbb ve mevâşi ve mühimmât-ı sâireyi dâhî mâliyye ahkâmı mücibince mirî için zabt ve girifte me'mûr mübâşir ma'rifetiyle değer bahasıyla işürâ ve semenleri mübâşir-i mûmâ-ileyhe bilâ-noksan eda eyleyib..." bk. BOA, MD, 150, h. 447, s. 117, Evâhir-i B 1156 (10-19 Eylül 1743).

tespiti için çok yönlü olarak çalışmaya başladı. Bu konudaki çalışmalar; merhum valinin eşyası ve nakit parasının müsaderesi, alacaklarının tahsili, borçlarının ödenmesi şeklinde gerçekleştirilirken, geride kalan aile efradı ve maiyetinin geçimlerinin temin edilmesi de bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Eşyasının Tespiti

Müsadere uygulaması, Osmanlı hükümeti tarafından merkezden yürütülüp denetlendiğinden⁴², ölen kişinin menkul ve gayri menkul mallarının tespiti ve müsaderesi için İstanbul'dan bir mübaşir görevlendirilmekte, görevli mübaşir gelinceye kadar ölenin bütün malları güvenlik altına alınmaktaydı⁴³. Azimzâde Süleyman Paşa'nın "muhallefâtının" tespiti için görevlendirilen Mübaşir Numan Bey'in Şam'a varmasının beklenmesi gerekmişti. O, gelişine kadar eşyasının bulunduğu konaktaki hazine odası ile harem odaları emniyet altına alınmak maksadıyla bütün kapılar mühürlenmişti. Ancak bu sırada merhum valinin dört eşi, çocuklarından oluşan aile üyeleri ve cariyeleri boş durmamış, mühürlü odalara girip onun değerli eşyalarının önemli bir kısmını gizlice almışlardı⁴⁴.

Numan Bey Şam'a vardığında Şam Eyaleti'nin ileri gelen diğer idarecileriyle merhum valinin "muhallefâtının" belirlenmesi için oldukça hassas ve titiz bir şekilde çalışarak, valinin konağını incelemeye başlamıştı. İlk iş olarak konakta bulunan odalar görev ve hizmet esasına göre tespit

⁴² Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyasetin Katli*, Ankara 1963, s. 158.

⁴³ Cahit Telci, "Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2, İzmir 2007, s. 145. Müsadereden önce alınan güvenlik tedbirleri için bk. Mehmet Karataş, "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *OTAM*, XIX, Ankara 2006, s. 225.

⁴⁴ "Der devlet-i mekînet arz-ı dâi-i kimesne budur ki, sâbık Şam Valisi Âzmzâde Süleyman Paşa'nın emvâl ve eşyası, taraf-ı mirî için kabzına me'mûr olan dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından Mir-âhûr-ı sâni vekili Numan Beg kulları bundan esbâk merhûm müşârün-ileyhin eşyasının tahrîr eyledikte zevcet-i erbaası hanımlar, ümm-ül-veled ve sair cariyelerin benimdir diyu iddiâ' eyledikleri nisvâna mahsûs hil'at ve mücevherât ve sairlerin iki defa devlet-i âliyyeye irsâl eyledikte mezkurâtın eşyay-ı mezkurâları âstane-i âliyyeye irsâl oluna diyu fermân-ı âli sâdr olmağın, mezburât, emr-i âliyyeye itâat ve inkıyâd idib..." BOA, *D.BŞM*, 3573/55, 4 Ra 1157 (17 Nisan 1744).

edilmişti. Görevliler konak içerisinde büyük bir harem ile bunun kuzeyinde küçük bir harem bulunduğunu ortaya koydular. Yapılan inceleme ve çalışmalar neticesinde harem dışında; kuzeyde yer alan matbah ve odalar, haremın şark tarafındaki odalar, haremın ocaklı odaları, haremın içinde ise hazine odası, matbah, kiler büyük haremde kapı kenarında bulunan odalar ile Harem Ağası Amber ve cariyelerin kaldığı odaların bulunduğunu belirlemişlerdi. Bu odalarda bulunan bütün eşya “muhallefât defterine” kaydedilmiştir⁴⁵.

Tablo 1: Süleyman Paşa'nın Konak Odalarında Tespit Edilen Eşyası⁴⁶:

Haremın Kuzeyinde Bulunan Konak Odalarındaki Mevcut Eşya			
Eşyanın Cinsi	Sayısı	Eşyanın cinsi	Sayısı
Köhne Selanik Örmesi	3	Köhne Kaputlu Kıbrısî	1
Müstamel Kadife Yastık	32	Minder	12
Köhne Köşe Yastığı	8	Pirinç Şamdan ve Masa	1
Yemenî Şilte	4	Abdest leğeni ve ibrik	1
Havalı Mak'ad	1	Yemenî Pencere Perdesi	5
Şarşaf	2	Müstamel Kırmızı çuka	10
Haremın Kuzey Kaidesinde Bulunan Eşyalar			
Köhne Kadife Yastık	10	Köhne Çuka Mak'ad	3
Minder	3	Köhne Selanik Keçesi	1
Haremın Şark Tarafındaki Konağın Kapılı Odalarındaki Eşya			
Mushaf-ı Şerif	1	Bağlı Kabzalı nacak	1
Köhne Selanik Keçesi	1	Endâm aynası	1
Köhne Kalıçe	2	Kumaş sofra	14
Minder	4	Mısırkâri kırmızı peşkir	2
Kadife Yastık	9	Kaba basma sofra	3

⁴⁵ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 2-6.

⁴⁶ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 2

Kırmızı çuka	3	Döşek	5
Kıbriskârî mak'ad	3	Vasat ve sagîr şilte	12
Simli Gul-ab-dân	1	Pirinç şamdan	3
Billur Şamdan	1	Leğen ibrik	1
Mincekârî leğen	1	Kadife Yastık	11
Kalıçe örme müstamel	1	Minder	3
Haremın Ocaklı Odalarında Mevcut Bulunan Eşya			
İstanbul Dîbâsı Yastık	36	Sagîr dîbâ perde	2
Müstamel Sagir Köşe Yastık	6	Sagîr fagfûrî şerbet tepsisi ve kase	11
Kenarı zer-bâb ortası Acemkârî mak'ad	7	Endâm perdesi	3
Beyaz kalemkârî mak'ad	2	Sîm tas	5
Beyaz mak'ad	6	Sîm müceverdan ve gül-âb-dân	2
İşleme sözlü cedid mak'ad	3	Sîm fincan takımı	1
Beyaz seccade	1	Sîm sagîr maşrapa	1
Harem şamdanı	1	Simli Mağrûbî gül-âb-dân	1
Havlu	2	Fıstıkî müceverdan	2
Kalemkârî yorgan	1	Yemenî yorgan	1
Haskârî örme	1	Taş yastığı	1
Hindkârî iskemle	1	Hindkârî mukallem	1
Haremın Kapı Kenarında ve Şark Odasında ve Harem-i Kebirde Matbah Cariyelerinin Odasında Bulunan Eşya			
Kebir Lengeri	3	Şam alacası amberi	3
Güğümlü	1	Hamam sileceği	5
Sarı Leğen	1	Şam alacası köhne pamuk	3
Çorba tası	5	Şam alacası müstamel entarî	1
Yemeklik tas ve kayık	3	Hatâyî entarî	3
Sade tencere vasat ve sagîr	52	Çiçekli keremsut entari	2
Tencere ve tabak	2	Malda kaftan	5

Kalay sahan sagîr	2	Alaca kutnî entari	10
Sahan kayığı	20	Beyaz sade	1
Fagfûrî fincan	15	Hâre kaftan	1
Köhne yastık	10	Çentiyân	1
Döşek	7	Gevazatlı Hatâyî entari	1
Yorgan	5	Hâre cübbe	1
Pirinç şamdan	1	Şam alacası entari	3
Kebir Lengerî	3		
Harem-i Kebirde Bulunan Kilerdeki Eşya			
Kebir ve sagîr tencere	8	Fagfûrî kebîr tabak	13
Sade sahan kayık	18	Bakır sahan	1
Mangal	2	Bakır şikest leğen	1
Gügüm	1	Fagfûrî Vasat kase	5
Haremin Kuzey Tarafındaki Matbahta Bulunan Eşya			
Mangal Sagîr	1	Sagîr leğen	1
Kazgan sagîr	1	Çorba tası	1
Tencere	11	Sagîr vasat tepsi	1
Tava	2	Tencere kapağı	5
Kefkir	1	Sahan kapağı	3
Abdest leğeni	1	Tencere lengeri	18

Bu odalarda bulunan eşyanın tespitinden sonra merhumun ailesi, hizmetli ve cariyeleri tarafından alıkonulan eşyanın belirlenmesi amacıyla harekete geçilmiştir. Yapılan titiz araştırmalar sonucunda merhum valinin aile üyeleri ile cariyelerinin hazine ve harem odalarından bir çok değerli mücevherat ve ziynet eşyasını aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bu kişilerde bulunan eşyalara hükümet adına el koymak üzere harekete geçilmiş, 22 Muharrem 1157/7 Mart 1744 tarihinde yapılan sorgu ve

araştırmalar neticesinde bu kişilerin kimlikleriyle beraber aldıkları eşya ortaya çıkarılmıştır⁴⁷.

Soruşturmalar neticesinde, merhum valinin zevcesi Rahime Hanım harem odalarından çok sayıda altın ve ziynet eşyasını aldığı, bir diğer zevcesi Bedia Hanım'ın da haremde mühürlü halde bulunan kendi odasına girip bir çok ziynet eşyasını aldıktan sonra merhum valinin amcası İsmail Paşa'nın evine sakladığı, hazine odasından çıkardığı çok sayıda altını ise Tavaşi adlı adamı ile Seyyid Hüseyin adlı tanıdığına evine göndermiş olduğu belirlenmişti. Merhumun evlatlarından Malik Hanım'ın da harem odalarından çıkardığı çok sayıda ziynet eşyasını Mustafa Sekil adlı bir tanıdığına emanet ettiği bilgisine ulaşılmıştı⁴⁸.

Merhum Süleyman Paşa'nın eşlerinden Bedia Hanım'ın Halime adlı Habeşi cariyesi, hazine odasının camlarında yer alan demirleri genişletmek suretiyle içeri girmiş, değerli gördüğü altın ve mücevheratı almıştı. Bu durum merhumun bir diğer eşi Rahime Hanımın Kardeşi Mehmet'in şikayeti ile ortaya çıkmıştı⁴⁹. Merhumun Hatice adlı cariyesi ise harem odalarından bir çok ziynet eşyasını almıştı. Merhumun bir diğer cariyesi Habeşi Zühre de haremde çıkardığı mücevheratı Süleyman ve Şeyh Yasin'in kardeşi Abdülkadir'in cariyesine emanet etmişti. Merhum valinin diğer bir cariyesi Fatma harem odalarından çıkardığı değerli eşyaları Şam Saraçbaşı'nın eşi Raziye'nin evine, cariyelerden Ayşe ise haremde aldığı ziynet eşyasını Mahmut adlı tanıdığına evine saklamıştı. Bu bilgilerin tespitinden sonra kimliği belirlenmiş kişilerde bulunan kıymetli eşya ve mücevherata hükümet adına el konulduktan sonra, Şam Valisi Esat Paşa'nın huzurunda kurulan ve merhumun zevce-leri ile Kethüdası Musa Ağanın hazır bulunduğu şer'i mecliste cins, çeşit

⁴⁷ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 2. Turgutlu Voyvodasının 1791'deki konak ve konaktaki muhallefatin müsaderesi için bk. Cahit Telci, "Turgutlu Voyvodası Seyfi-zade Es-seyyid Halil Ağa'nın 1791 Senesinde Müsadere Edilen Muhallefatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/1, İzmir 2007, s. 175-76. XIX. yüzyıl başlarında Antakya'nın önde gelen eşrafından Hacı Ebubekir Ağa'nın muhallefatından aile üyeleri tarafından çıkarılan para için ayrıca bkz. Ali Fuat Örenç, "XIX. Yüzyıl Başlarında Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihine Dair Bir Kaynak: Civelek Hacı Ebubekir Ağa'nın Muhallefatı", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, IV/1, Elazığ 2006, s. 59.

⁴⁸ BOA, *D.BŞM*, 2741-A, s. 2-3.

⁴⁹ BOA, *D.BŞM*, 2741-A, s. 2, 22 Muharrem 1157 (7 Mart 1744).

ve ağırlığı ile deftere kaydedilmiştir⁵⁰. Bu defter başta Mübaşir Numan Bey ve Şam Valisi ile Şam ulemasından Mustafa Ali, Şam Defterdarı Fethi Efendi, merhum valinin kethüdası Musa Ağa, Selam Ağası Hasan Ağa ve daha birçok görevli tarafından imzalanarak mühürlendikten sonra İstanbul'a gönderilmiştir⁵¹.

Tablo 2: Süleyman Paşa'nın Aile Üyeleri ve Cariyelerinin Alkoyduğu Mücevherat ve Eşya⁵².

Habeşi Cariye'nin Aldığı Eşya (Adet/çift)			
Altın halhâl (100 miskal ⁵³)	1 (çift)	On sekiz fındık neferli ve dört büyük altın sırlı gerdan (32 miskal)	1
Altın bilezik (58 miskal)	1 (çift)	Lâ İlâhe İlallâh Yazılı gerdanlık (32 miskal)	1
Altın Gerdanlık (29 Miskal)	1	Bilancı taşlı kuşak (63 miskal)	1
Altın kuşak (42 miskal)	1	Fal taşlı cerde elmaslı sîm kuşak	1
Beş kat altın haşhâş (58 miskal)	1	On iki sagîr taşlı minekârî altın bilezik	1
Yedi kat altın haşhâş (96) miskal	1	Sagîr yeşil taşlı yüzük	1
Sekiz ayaklı altın küpe (2,5 miskal)	1 (çift)		

⁵⁰ BOA, *D.BŞM*, 3581/47, 22 CA 1157 (3 Temmuz 1744); *D.BŞM*, 3582/18, 19, 20, 28 CA 1157 (9 Temmuz 1744); *D.BŞM*, 2741-A, s. 2-3.

⁵¹ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12552, s. 6.

⁵² BOA, BOA, *D.BŞM*, 2741-A, s. 2-3, 15 Safer 1157 (30 Mart 1744).

⁵³ Osmanlı Devleti'nde altın ve değerli taşları ölçmek için miskal kullanılmakta idi. Şam miskalinin değeri 4,62 gram iken, Anadolu'da kullanılan miskalin değeri 4,81 gram idi. Walter Hinz, "İslam'da Ölçü Sistemleri", Çev. Acar Sevim, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1989/V, İstanbul 1990, s. 5-6.

Zevcesi Rahime Hanımın Aldığı Eşya (Adet/çifti)			
Macârî altın	4	Altın bilezik (107 miskal)	1 (çift)
Mısır altını	3	Altın saat	2
Tunus altını	1	Ezilmiş altın saat	1
Konstantin altını	1	Beş kat altın bilezik (38 miskal)	1 (çift)
Macar ikilik	1	Üç kat incili altın bilezik (26,5 miskal)	1 (çift)
Fındık nesneli altın	35	Altın kuşak (62,5 miskal)	1
İncili bayağı taşlı	1	Yeşil taşlı ğarada boğumlu hançer	1
Acem dîbâsına kaplı samur kürk	1	Minekârî kabızalı hançer	1
Fındıklı külçe kaplı samur kürk	1	Üç Macar altını birleşmeli mücevherât	4
Acem kadifesi kaplı kakım kürk	1	Yaldızlı altın	273
Kakma kürk	1	Fındık altın	26
Acem dîbâsına kaplı cübbe kakma kürk	1		
Habeşi Cariye Zühre'nin Alkoyduğu Eşya (Adet/çifti)			
Altın bilezik (77 miskal)	1 (çifti)	Tunus altını	24
Yaldızlı altın	797	Macarî altın	2
Altın (6 miskal)	1	Mahbûb altın	3
Beş kat altın haşhâş (48 miskal)	1	Fındıklı ve zinciri altın	67
On dokuz (zer-i mahbûb nisfiyesiy-le dizili inci askı (16 miskal)	1	Beş kat altın bilezik (33 miskal)	1 (çift)
Yirmi zer-i mahbûbnisfiyeli askı (19,5 miskal)	1	Yirmi sekiz fındık ve bir eski altınlı incili gerdâne (42 miskal)	1

Yirmi iki zer-i mahbûbnısfiyeli inci gerdâne (22,5 miskal)	1	Zincirli, mahbûb ve yıldızlı altın	630
Fatma Cariyenin Aldığı Eşya (Adet/çift)			
Mahbûb Mısır ve zincirli altın	47	Pirinç kapan saati	1
Sade incili gerdâne (14 miskal)	1	Sagîr mercan teşbih	1
On kat altın bilezik (51 miskal)	1 (çift)	Sagîr sim maşa	1
İnci askı (11,5 miskal)	1	Sâgîr nacak güşâ (8 dirhem)	1
Taşlı Harda ve yakutlu toka (11 miskal)	1		
Merhumun Zevcesi Bedia Hanımın Aldığı Eşya (Adet/Çift)			
Fındıklı, zincirli ve yıldızlı altın	639	Riyal	1
Seksen sâgiryakutlu ve zümrütlü kuşak	1	Elmas taşlı saat ve altın zincir	1
Balık dişi kabzalı simli hançer	1	On sagîr yakutlu ve zümrütlü akd (38 miskal)	1
Şamkârisimli nacak	1	İnci askı (2 miskal)	1
Beş kat altın bilezik	1 (çift)	Altın halhâl (67 miskal)	1 (çift)
Vâfir zincirli, fındık, yıldızlı ve Macar altını	964	Yakut taşlı inci gerdâne	1
Boncuk fındık altını	216	Sagîr altın yüzük	1
Tuğralı altın	122		
Merhumun kızı Malik Hanım'ın aldığı eşya (Adet/Çift)			
Macârîve İstanbul altınlı inci gerdâne (77 miskal)	1	Altın halhâl (98 miskal)	1
Yirmi sagîr incili yedi kat altın haşhâş (96 miskal)	1	Altın kuşak (110 miskal)	1

Vafir beş kat altın haşhâş (94 miskal)	1	Altın kemer	1
Altın bilezik (63 miskal)	1 (çift)	Elli sagîr elmalı kırık bilezik	1
Harda taşlı altın sorguç (19 miskal)	1	Elmas taşlı alâ kuşak	1
Zevcesi Şerife Fatma Hanımın Alıkoyduğu Eşya (Adet/Çift)			
İkişer yakut elmas ve zümrütlü altın kuşak	1	Sade sîm kutu	1
Elmas teras sîm kuşak (73 miskal)	1	İnci dibekli kırmızı kın	1
Altın kuşak (104) miskal	1	Fındık ve kebîr yıldızlı altın	2
Altın gerdâne (38 miskal)	1	Mahlutâsagîr incili bilezik	1 (çift)
Altın bilezik (47 miskal)	1 (çift)	Kırık altın bilezik (37 miskal)	1 (çift)
Sekiz kat altın bilezik (36 miskal)	1 (çift)	Bilezik tamiri için altın çu- buk (18 miskal)	1
On ikişer yakutlu inci küpe	1 (çift)	Harda inci	1
İki sagiryakutlu ve lal taşlı inci gerdane	1	Turuncu şala kakma kürk	1
Sagîr birer elmalı ve üç yüz zer-i mahbûb nısfıyesiyle incili gerdâne	2	İşleme mor benli samur kürk	1
On beş kat altın haşhâş (104 miskal)	1	Süt mavi Hatâyî kaplı kürk	1
On sagîr elmalı altın bilezik	1 (çift)	Telli baş atması	3
Üç ayaklısagîr küpe	1 (çift)	Turuncu şal işleme kuşak	1
Buzlu elmas yüzük	1	Çiçekli Keremsud kuşak	1
Firuze taşlı yüzük	1	Süzmeli sarı kuşak	1
Sarı yakut yüzük	1	Çeşitli siyah sof	1
Yeşil sagîr yüzük	2	Seksen elmalı ve on iki sagîr incili şimşir	1

Cariye Ayşe'nin alkoyduğu eşya (Adet/çift)			
İki zümrüt taşlı altın kuşak (40 miskal)	1	Mahbûb Mısır altını ve zincir	45
Elmas taşlı sîm kuşak (47 dirhem)	1	Üç ayaklı zümrüt küpe	1 (çift)
Altı kat altın bilezik (82 miskal)	1 (çifti)	Sagîr firûze yüzük	2
Altın ve sade incili gerdâne (14 miskal)	1	Sagîr akça lal yüzük	1
On dört yakut ve otuz üç sırça taşlı gerdâne	1		

Ölen kişinin “muhallefatında” yer alan eşya ve para devlet hazinesi için mali kaynak olarak görüldüğünden⁵⁴, İstanbul’a getirilerek gerektiğinde padişaha takdim edilir ve Enderun Hazinesi’ne konulurdu⁵⁵. Yerleşik olan bu kural sebebiyle Süleyman Paşa’nın “muhallefatında” bulunan eşyanın bir kısmı Mübaşir Numan Bey ve diğer görevliler tarafından deftere kaydedildikten sonra, İstanbul’a götürülmek üzere 2 Safer 1157/ 17 Mart 1744 tarihinde Hassa Silahşör Mustafa Bey’e teslim edilmiştir⁵⁶. Silahşör Mustafa Bey kendisine teslim edilen eşyayı İstanbul’a getirmiştir. Bunlar arasında bulunan bir kısım mutfak eşyasını 30 Mayıs 1744’de Enderun-ı hümayun çukadarına teslim ederken⁵⁷, diğer eşyaları 3 CA 1157/ 14 Haziran 1744 tarihinde Enderun Hazinesi’ne konulmak üzere görevlilere vermiştir⁵⁸.

⁵⁴ M. Cavit Baysun, “Müsâdere”, *İA*, VIII, İstanbul 1960, s. 669-70; Röhrborn, “Osmanlı İmparatorluğunda Müsâdere”, s. 254-58. Devletin mali kaynak ve politik bir kontrol sistemi olarak kullandığı müsâdere sistemi için ayrıca bk. Barbir, a.g.m., s. 143.

⁵⁵ Arzu Tozduman Terzi, “Osmanlı Hazineleri”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 893-94. Osmanlı Devleti’nde Enderun Hazinesi’nin işlevi ve müsâdere edilen eşyaların bu hazineye konulması için bkz. Cengiz Orhonlu, “Hazine”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 131; Mumcu, a.g.e., s. 158.

⁵⁶ BOA, *D.BŞM*, 2761, s. 2-3.

⁵⁷ BOA, *D.BŞM*, 3577/112, 17 R 115 (30 Mayıs 1744).

⁵⁸ BOA, *D.BŞM*, 2761, s. 2-3.

Tablo 3: Silahşör Mustafa Bey Tarafından İstanbul'a getirilen Bazı Eşyalar⁵⁹:

Enderun Çukadarına Teslim Edilen Mutfak Eşyası			
Eşyanın cinsi	Sayısı	Eşyanın cinsi	Sayısı
Kebîr fagfûrî kavanoz	2	Beyaz münakkaş kebir tabak	5
Vasat Fagfûrî kavanoz	2	Vasat münakkaş tabak	10
Sagîr fagfûrî kavanoz	7	Vasat lâcivert tabak	20
Lâcivert tabak	7	Vasat münakkaş tabak	5
Beyaz vasat tabak	10	Kebîr münakkaş kase	10
Beyaz kase	5	Eski maden kayak	1
Kebîr lâcivert kase	3	Eski maden sagîr kase ve kayak	2
Vasat lâcivert kase	10	Kayık	1
Sagîr lâcivert kase	7	Kase ve kayak	4
Vasat beyaz kase	10	Çurdan	2
Minekârî tepsi	1	Derûnu yıldızlı beyaz sagîr kase	4
Minekârî tepsinin tabakları	9	Kebîr beyaz derûnî tabak	4
Revânî tepsi	1	Minekârî leğen ve ibrik	2
Revânî tepsisinin tabakları	1		
Enderun Hazinesine Konulmak Üzere Teslim Edilen Eşya			
Eşyanın cinsi	Sayısı	Eşyanın cinsi	Sayısı
Mushaf-ı şerîf ve sancak	1	Gül yakut yüzük	1
Merhûmun sagîr mührü	1	Zümrüt yüzük	4
Elmas yüzük	1	Tahtta lâ'l yüzük	1
Buzlu elmas yüzük	1	Fîrûze yüzük	3
Kırmızı yakut yüzük	12	Sedef yüzük	1
Acemkârî yakut inci sîm yüzük	3	İstiğfâr yazılı sîm hatim	1

⁵⁹ BOA, *D.BŞM*, 2761, s. 2-3; *D.BŞM*, 3577/112, 17 R 115 (30 Mayıs 1744).

Sarı yakut yüzük	4	İbrahim ismi ile aynı hâtim	1
Zümrüt, yakut ve altınla bezeli çelenk	1	Aynı hâtim	1
Dört yakut ve dört elmas ve on iki incili	1	Sade elmaslı yüzük	3
Beş ayaklı kebir ortasında ufak elmas taş küpe	1 çift	Üç sagır incili küpe	1 çift
Bir ayak habbe zümrüt ve yüz sagır elmaslı küpe	1 çift	Sagır inci tespîh	3
Yedişer ayak ufak elmas küpe	1 çift	İncili üç kat altın bilezik	1 çift
Kabzası yeşim, tepesinde bir kıta yakut incisi, balık dişli bıçak	1	Dane sagır inci	16
Sagır elmaslı altın saat	1	İnci (66 miskal)	66
Biri altın, biri yakut yıldızlı sîm basma saat	2	İnci torba (58 miskal)	3
Altın saat	2	Vasat inci danesi	120
Tepesinde bir topaç taş, ortasında kırmızı kadife kabzalı hançer	1	Yirmi bir sagır elmaslı ve bir mavi yakutlu öd kutusu	1
Yeşim uç	1	Yirmi beş incili miftâh	1
Kırmızı kabzalı hançer	1	Bir hâc miftâhı	1
Balık dişli bıçak	1	Atik miftâh	1
Altınlı mühür	1	Mercan danesi	60
İncili yazma	1	Bağlı kabzalı simli bıçak	1
İnci (558 miskal)	5	Sade bıçak kabzası	4
Öd (dirhem)	5460	Simli balık dili kabza ve bıçak	1
Senk (28 miskal)	9	Sîm tabanlı kaşık	6
İnci hurdası (miskal)	21	Sîm kebir ve sagır buhur-dan	7

Sîm kale tasması	1	Sîm makas	1
Sîm dîvân	1	Sîm kabzalı şamdan	2
Sîm baklava tepsisi	1	Buhûr-dân ve gül-âb-dân sîm ve fagfûrî	4
Sîm fincan zarfı	39	Sîm matara	1
Sîm kahve tepsisi	3	Sîm maşrapa	1
Sîm tuzluk	1	Mînekârî sîm kuşak	1
Sîm çiftkârî kahve tepsisi	1	Mînekârî sîm kuşak	1
Sîm çavuş cepkenliği	1	Sîm sagîr tas	1
Sîm çavuş yirmi baş yakutlu	1	Sîm tabak	1
Sîm tabak	4	Sîm kuşak	1
Sîm sagîr tas	1	Sîmli çavuş çevgen	9
Sîm buhur-dân ve gül-âb-dân	2	Sîmli şatır kuşağı ve zincir	4
Sîm fincan zarfı	1	Sîm zincir baş şatır kuşağı	4
Sîm fagfûrî gül-âb-dân	1	Balık dişi kabzalı kılıç	1
Sîmli fagfûrî buhur-dân ve gül-âb-dân	2	Sîmli Mısırkârî kılıç	1
Sîm yıldızlı kebir raht ve başlık	1	Yeşil çelik kabzalı sîm kılıç	1
Ortası kebir yıldızlı sîm kemer raht ve başlık	1	Sîm kemer	4
Sîm kebir yıldızlı kemer raht ve başlık	1	Kemerleri yıldızlı nuhâs	8
Sîm kebir yıldızlı kemer raht ve başlık	1	Sîm kaftan	9
Kenarı sîm kaplı kemer raht ve başlık	1	Sîm vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1
Sîm vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1	Sîm vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1
Sîm kebir sarı raht ve başlık	1	Sîm vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1

Sim sağır sarı raht ve başlık	1	Sım vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1
Yıldızlı sım sarı raht başlık döşeme	1	Sım vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1
Sım yıldızlı kısarak rahtı ve başlık	6	Sım vasat yıldızlı kemer raht ve başlık	1
Sım beyaz raht ve başlık	1	Kebîr sarı sim raht başlıklı döşeme	1
Sağır yıldızlı raht ve başlık	1	Sarıca nuhâs çıpkun rahtı (600 dirhem ⁶⁰)	1
Mor kadife üzerine sım kaplı sağır kesme	9	Sım sarı raht (500 dirhem)	1
Mor kadife üzerine sım kaplı sağır kesme	1	Sım kemer raht (350 dirhem)	1
Kahverengi çuka üzerine üç güllü işleme kebîr kesme	1	Sım kemer raht (850 dirhem)	1
Kırmızı çuka üzerine üç güllü işleme kebîr kesme	1	Sım kemer raht ve başlık	4
Beyaz diba üzerine üç güllü işleme müstamel kesme	1	Kırmızı kadife zerine sağır gül ile kebîr kesme	1
Sımlı çuka eğer	1	Beyaz som Şam kesmesi	2
At hotozu	9	Kutnî çuka üzerine sırça işleme üç güllü kesme	1
Kırmızı çuka üzerine sim kahveli gaşiye	1	Kırmızı çuka üzerine sırça işleme üç güllü kesme	1
Kahverengi çuka üzerine sim kırbalı sağır kesme	1	Kırmızı çuka üzerine sırça som işleme müstamel kesme	1
Sureti mavi üzerine işleme kesme	1	Teneke kutu içinde destar	2
Elvan baş sağır destar	4	Bendi destar	44

⁶⁰ Şam'da mücevherat ölçü birimi olarak kullanılan bir dirhem'in ağırlığı yaklaşık 3,086 gram olarak verilmiştir. Bk. Hinz, a.g.m., s. 5.

Telli destar	8	On beş iğneli destar	20
Kabusa destar	7	Vasat destar	65
Nekkale destar	35	Destar müteârif	1003
Şal donluk	2	Elvan baş kebir destar	6
Urfa şalı	34	Çakmaklı yirmi dört iğneli destar	24
Kemberbend	23	Şal topnuş	8
Çavuş kuşak	2	Şal bohça	9
Sureti işleme elvan şal	18	Çiçekli donluk	2
Şal	31	Şal makramesi	3
Muhtasar hâttı	12	Şal Temur	1
Sade kadife elvan	68	Beldar	169
Beyaz dürba	18	Telli beldar	2
Sureti alaca	23	Şal nabet	125
Abdullâh hâttı	98	Telli el Hint kemeri	1
Kutnî Hintkârî beyaz bez	1	Kehab kutnî	9
Beyaz Hint bezi	18,5	Beyaz bez on top donluk	20
Çiçekli keremsut	39	Alaca donluk	5
Kalemkârî yorgan yüzü	8	Peştamal kutnî	8
Kalemkârî yastık yüzü	6	Haşmet hattı	42
Beyaz dülbent	1	Malda alaca	61
Kakhî kutnî	5	Kutnî Lahorî	5
Kalemkârî pencere perdesi	9	Boylu bez	25
Sarı Bengalî	2	Hamdi alaca	16
Kaba Hint bezi	9	Çiçekli malda	12
Beyaz Pencap halı	1	Telli sureti alaca	1
Gergeran kase	7	Hassa sagîr	1
Gergeran fîncan zarfı	2	Hassa	1
Gergeran bardak	3	Fitilli çiçekli beyaz bez	3
Sakızkârî bayrak	4	Mermer hassa	1
Müstamel telli bayrak	1	Mardinkârî sancak cedid	1

Süleyman Paşa'ya vefatından evvel hacılara masraf edilmek üzere 64.137 kuruş gönderilmişti⁶¹. Vefatından sonra ona gönderilen bu paranın hac işlerinde kullanılması için onun müsadere edilen eşyasından bir kısmının satılmasına karar verilmişti⁶². Ancak hacıların dönüşüne hayli vakit bulunduğundan satılması halinde, satıştan zarar edileceğinden şimdilik vazgeçilmiştir. Eşyaların satışı 1744 yılında surre-i hümayun kafilesine masraf edilmek üzere hac dönüşüne bırakılmıştır. Hac dönüşü vakti geldiğinde merhum valinin eşyasının değerini tespit etmek amacıyla Mübaşir Numan, Şam Defterdarı, Şam Kadısı Mevlana Seyyit Ahmet Efendi, Şam Hazinedarı Asım Efendi, Kalem Erbabı Mustafa Efendi, ayandan Mehmet Emin Efendi görevlendirilmişlerdi. Bu görevliler yaptıkları tespit neticesinde merhumun mevcut eşyasının 62.086,5 kuruş değerinde olduğunu belirlemişlerdi. Bu para hac masrafları için devlet hazinesine teslim edilmiştir⁶³.

Altınların Müsaderesi

Süleyman Paşa'nın "muhallefâtının", görevliler tarafından tespitten sonra kayıt altına alınmaktaydı⁶⁴. Ölen kişinin işgal ettiği makama ait zenginliğin tamamen ortaya konulması, araştırmanın son derece dikkatle yapılmasına bağlıydı. Bu nedenle bu konuda bilgisi olanların ifadelerine baş vurmak, öteden beri görevlilerin uyguladığı bir yöntem idi⁶⁵. Bilgisine baş vurulan kişiler çoğunlukla aile yakınlarından oluşmakta, gerektiğinde bunlar sorguya çekilmekteydi⁶⁶. Süleyman Paşa'nın "muhallefâtı" içerisinde bulunan mal ve eşyanın tespiti için ifadesine baş vurulan kişiler onun eşleri, çocukları ve cariyelerinden oluşmuştur. Ona ait mal ve paranın nerede saklı olduğu, bu kişilerin sorgulanmaları ve gönüllü

⁶¹ BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/61, 14 L 1156 (1 Aralık 1743).

⁶² "Müteveffâ-yı müşârûn-ileyhe virilen tertibat ve rû'yet-i umûr-ı Hacca mahsus olan varidat müşârûn-ileyhe reddi ihsan ve tarik-i Beyt-i şerîf için müşârûn-ileyhin hazır u âmade cylediği devvâbb u mevâşî ve mühimmât-ı saire dahi maliye ahkamı mucibince mirî için kabzına me'mûr mübaşir ma'rifetiyle canib-i mirîden değer bahalarıyla furuht olunmak üzere ısdar-ı emr-i şerîf olundu." Bk.Subhi Mehmet Efendi, *a.g.e.*, s. 788-89.

⁶³ BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/61, 14 L 1156 (1 Aralık 1743).

⁶⁴ Osmanlı Devleti'nde müsadere uygulamasının çerçevesi için bk. Tuncay Öğün, "Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 372.

⁶⁵ Ünal, *a.g.m.*, s. 10.

⁶⁶ Mumcu, *a.g.e.*, s. 157.

yardımları sonucunda ortaya çıkmıştır. Yapılan sorgulamalar neticesinde merhum valinin servetinin önemli kısmının çeşitli cinsteki altunlardan oluştuğu öğrenilmiştir. Süleyman Paşa, Emirü'l-Hac görevinde bulunduğu sırada Haremeyn bölgesi ile sürekli irtibat halinde olmuş ve bu bölgede ticaretle uğraşmıştı. Kendi adına ticaret yapması için de bazı kişilere ödünç para vererek ortaklıklar kurmuştu. Merhum vali ticaret sayesinde Osmanlı coğrafyasının her bölgesine ait çok çeşitli altunları biriktirme imkanına sahip olmuştu. Ancak on yedinci yüzyıldan bu yana devlet sürekli nakit para sıkıntısı çektiğinden yaygın olarak müsadere yöntemine başvurması nedeniyle⁶⁷ Süleyman Paşa altunlarını konağında yer alan harem odalarındaki gizli bölmelere saklamıştı. Bu altunların ortaya çıkarılması için onun konağında yer alan harem odalarında çok detaylı aramalar yapılmıştır. Aramalar neticesinde harem odaları çok hasar görmüş ve aramaların bitiminden sonra, odaların zarar gören kısımları tamir ve onarımdan geçirilmiştir⁶⁸.

Süleyman Paşa'nın "muhalefatında" yer alan altunların tespiti için Mübaşir Numan Bey, Şam Defterdarı Es-seyyid Fethi, Hassa Silahşor Mustafa Bey, Şam-ı Şerifte "me'zûn bi-l-ibkâ" büyük ilim adamı İmamîzâde Hamit Efendi ile şehrin ileri gelen nakîb, hatîb, müderris ve ocak ağaları ile şehir ayamı bizzat görev almışlardır. Bu görevliler, merhum valinin harem odalarında yer alan altunlarını tespit etmek üzere birden fazla arama yapmışlardır. 19 Aralık 1743 tarihinde başlatılan arama ve tespitler 7 Mart 1744 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihler arasında merhumun aile yakınlarının verdiği bilgiler doğrultusunda harem odalarında, mutfak ve kilerde önceden hazırlanmış gizli bölümlerde koli, sandık ve çömllekler içerisine gizlenmiş "yaldızlı", "zincirli", "tuğralı", "fındık", "Macârî ve Cedid Astone" gibi çok sayıda ve çeşitte altın bulunmuştur. Bulunan altınlar görevliler tarafından kayıt altına alınmıştır⁶⁹.

⁶⁷ Ünal, a.g.m., s. 15.

⁶⁸ BOA, *D.BŞM*, 2690, s. 2.

⁶⁹ BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/66, 3 Za 1156 (19 Aralık 1743).

Tablo 4 : Süleyman Paşa'nın Harem Odalarında Bulunan Altınlar⁷⁰.

3 Za 1156/ 19 Aralık 1743'de I.Defa Tespit Edilen		1 Z 1156/16 Ocak 1744'de Tespit Edilen	
Altın Çeşidi	Sayısı (Adet)	Altın Çeşidi	Sayısı (Adet)
Yaldızlı	3022	Frengî	32.932,5
Zincirli	28.566,5	Zer-i Mahbûb	36.000
Fındık	24.284	Cedîd Âstâne	44.276,5
Tuğralı	11.08	Macarî	2958
Beyaz akçe	7353 (kuruş)	Envai cins	1905
3 Za 1156/ 19 Aralık 1743'de II. Defa Tespit Edilen		Zincirli	24.425
Yaldızlı	1407	Tuğralı	10675
Zincirli	50.342	Acem altını	25
Fındık	869	22 M 1157/ 7 Mart 1744'de Tespit Edilen	
Tuğralı	5585	Zincirli	14587
15 Za 1156/ 31 Aralık 1743'de Tespit Edilen		Yaldızlı	5781
Yaldızlı	6085	Fındık	612
Fındık	19.422,5	Tuğralı	5606
Macarî	1593	Konstantinî	19
18 Za 1156/ 3 Ocak 1744'de Tespit Edilen		Tunus	9
Zincirli	22801	Macarî	29
Tuğralı	816		

⁷⁰ Bu tarihte yapılan keşifle ele geçirilen altınların değeri 153.197 kuruş ve 70 parayı bulmuştu. Bk. BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/72, 1 Z 1156 (16 Ocak 1744); *D.BŞM-MHF*, 39/9, 17 CA 1157 (28 Haziran 1744); *MAD*, 9962, s. 8.

Görevliler tarafından müsadere edilen altınlar her ne kadar nakit para işlevini görsen de, envai cinsten olduğundan, bunların birim olarak ve toplam değeri hesaplanarak deftere kaydedilmiştir. Bu amaçla 7 CA 1157/ 18 Haziran 1744 tarihinde Süleyman Paşa'nın "muhallefatında" bulunan envai çeşit ve cinsteki altının değeri toplam olarak hesaplandıktan sonra kayıt altına alınmıştır⁷¹.

Tablo 6: Süleyman Paşa'ya Ait Altınların Cinsi, Çeşidi, Sayısı ve Parasal Değeri⁷²:

Altının Cinsi	Sayısı (adet)	Birim Değeri (kuruş)	Toplam Değeri (Kuruş)
Cedîd Âsitâne altın	25962	3,6	95164
Zincirli altın	38173	2,7	104975,5
Tuğralı altın	13106	2,6	34403 (ve 10 para)
Frengî altın	5871	3,7	21197
İstanbulî	19	3,5	66,5
Ters altın	9	3,2	29 (ve 10 para)
Mahallî altın	29	3,6	106
Toplam			255.972

Kayıt altına alınan altınlar, Şam Hazinesine ait 180.000 kuruş ile beraber İstanbul'a nakledilmesi düşünülmüştür. Bu işle Hassa Silahşor Cerah Paşa-zade Mustafa Bey görevlendirilmiştir⁷³. Harem odalarının gizli bölmelerinde ele geçirilen altınlar 17 Muharrem ve 20 Rebiyülevvel 1157/ 2 Mart ve 3 Mayıs 1744 tarihlerinde defteri ile beraber Mustafa beye teslim edilmiştir⁷⁴. Silahşor Mustafa'ya kendisine teslim edilen para ve altınları maiyetinde bulunan adamlarla İstanbul'a getirirken vakit kay-

⁷¹ BOA, *D.BŞM-MHF*, 36/4.

⁷² BOA, *D.BŞM-MHF*, 36/4.

⁷³ Şam Hazinesini İstanbul'a nakli için Silahşor Mustafa'nın görevlendirilmesi için bk. BOA, A.E.I.Mahmut, 19146.

⁷⁴ BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/82, 17 M 1157 (2 Mart 1744); *D.BŞM*, 2754, s. 2.

betmemeleri, yol boyunca görevlerinin başından ayrılmamaları ve teslim etmekle sorumlu oldukları hazineyi eksiksiz bir biçimde Hazine-i âmire yetkililerine teslim etmeleri konusunda tembihle bulunulmuştur⁷⁵.

Tablo 7: İstanbul'a Gönderilmek Üzere Silahşör Mustafa Bey'e Teslim Edilen Altınlar⁷⁶.

17 M 1157/ 2 Mart 1744'de Teslim Edilen		20 RA 1157/3 Mayıs 1744'de Teslim Edilen	
Altının Cinsi	Sayısı (adet)	Altının Cinsi	Sayısı (adet)
Zincirli	48.801	Zincirli	14.587
Zincirli ve Mahbûb	26.708	Yaldızlı	5781
Fındık	25.153	Fındık	612
Tuğrahlı	16.882	Tuğrahlı	5606
Yaldızlı	10.514	Konstantinî	19
Fındık	19.422,5	Tunus	9
Macarî	1593	Macarî	29
		Nakit (kuruş)	180.000

Mübaşir Numan Bey, merhum valinin hareminded gizlenmiş nakit para ve eşyası konusunda bilgisi bulunan kayınbiraderi, diğer tanıdıkları ve ortaklığı bulunan kişilerin bilgisine de müracaat etmiştir. Bu kişilerden alınan bilgiler hususunda Numan Bey'e yardımcı olunması için Şam Vali-

⁷⁵ “Hassa Silahşörlenden olub Şam'dan gelecek hazine-i hümayunumu Âstane-i Saâdete isâle mübaşir tayin olunan Cerrah Paşa-zâde Mustafa zîde mecdühüya hüküm ki: sen ki, mûmâ-ileyhsin maiyyetinde olan etbâ'm ve adamların ve bi'l-cümle heyet-i mecmûa tarîk-i halelden kemâl ve dikkat ve dairenden olanlardan bir feridin bir hatve mahâll-i âhere gitmelerine ruhsât ve cevâzdan itika iderek ... Bir an mukaddem Âstane-i Saâdetime vürüd ve doğru bâb-ı hümayunuma vusûl bulmak ile Hazine-i Hümayunuma isâl ve teslim...” bk. BOA, MD, 150, h.1031, s. 291, Evail-i CA 1157 (12-21 Haziran 1744). Şam'dan gelecek hazinenin İstanbul'a nakli için Silahşör Cerrah Paşa-zâde Mustafa'ya gönderilen Evahir-i R 1157 (3-11 Haziran 1744) tarihli hüküm için ayrıca bk. BOA, MD, 150, h.1020, s. 287.

⁷⁶ BOA, *D.BŞM-MHF*, 35/82, 17 M 1157 (2 Mart 1744); *D.BŞM*, 2754, s. 2.

si ve Şam Kadısı görevlendirilmiştir⁷⁷. Bu amaçla Şam Valisi ve Mirü'l-Hac Esat Paşa, Hassa Silahşor Mustafa Bey, Hama ve Humus'a görevli Mübaşir İsmail Bey, merhum valinin aile yakınlarını sorguya çekmişlerdir. Sorgulamalar neticesinde merhum valinin kayını Seyyit Mehmet ile Dülgerci Derioğlu Mehmet, Seyyit Süleyman ve Miftahoğlu Hacı Beşir adlı şahısların Süleyman Paşa'nın hissedarı ve ortakları olduğu anlaşılmıştır. Bunların sorgulanmalarının devamı için İstanbul'a getirilmelerine karar verilmiştir. Bu dört kişinin, İstanbul'a ulaştırılması görevi de Şam Hazinesini İstanbul'a nakletmekle vazifeli Hassa Silahşor Mübaşir Mustafa'ya verilmiştir. Ancak o, bu görevden henüz haberdar olmadığından Şam Hazinesini alarak şehirden çıkmıştı. Bu durum üzerine Hama ve Humus'ta görevli Mübaşir İsmail'e bu işle vazifeli kılınmıştır. Mübaşir İsmail'e, bunları yakaladıktan sonra İstanbul'a getirmesi, firar etme ihtimalleri nedeniyle de dikkat olması hususunda tembihte bulunulmuştur⁷⁸.

Zahirenin Müsaderesi

Şam Valisi, Emirü'l-Hac göreviyle Şam'dan başlayıp Mekke'ye kadar devam eden güzergahta hacı adaylarının her türlü ihtiyacını görmekle vazifeli idi. Hac yolu üzerinde bulunan kalelere zahire temini ve hacıların zahire ihtiyaçlarını gidermek onun başlıca vazifelerinden idi. Azmzâde Süleyman Paşa, görevde iken bu amaçla Hac yolu üzerinde bulunan Ebyâr el-Ganem, Uhaydar, Tebük, Zatü'l-Hac, Muazzama, Cuveyniye, Maan, Uneyze ve Katran kalelerine zahire istihdam etmişti. Onun vefatından sonra Hac işlerini düzene koymak ve ondan kalan kaynak tespitinde bulunmak üzere yeni Vali Esad Paşa, harekete geçmişti. Yeni vali, bu kalelerde bulunan zahire ve eşyanın miktarını tespitten sonra, parasal değerlerini hesaplayıp kayıt altına alarak defterini de merkeze göndermiştir⁷⁹.

⁷⁷ BOA, *Cevdet Maliye*, 25634.

⁷⁸ Şam Valisi ve Miri Hac Esat Paşa, Hama ve Humus taraflarında zimmi haslar tahsiline mübaşir tayin olunan İsmail'e gönderilen Evahir-i RA 1157 (4-13 Mayıs 1744) tarihli hüküm için bk. BOA, *Cevdet Dahiliye*, 9963.

⁷⁹ BOA, *D.BŞM*, 3582/95, 7 CA 1157 (16 Haziran 1744).

Tablo 8: Süleyman Paşa'nın Hac Yolundaki Kalelere İstihdam Ettiği Zahire ve Diğer Şeyler⁸⁰.

Zahirenin Bulunduğu Kale	Zahire veya eşya türü	Zahire veya Eşya Miktarı (yük) ⁸¹ .	Parasal Değeri (kuruş)
Ebyâr el-Ganem	Arpa	40	680
Ebyâr el-Ganem	Sabun	16	270
Ebyâr el-Ganem	Pirinç ve bulgur	8	214
Uhaydar	Pirinç	2	52
Uhaydar	Semen (tere yağı)	2	100
Uhaydar	Katran	1	20
Uhaydar	Kilim	75 (adet)	30
Tebük	Peksimet	26	436
Tebük	Pirinç ve bulgur	12	236,6
Tebük	Peksimet	1	17
Tebük	Semen	2	100
Zatü'l-Hac	Arpa	95	764
Muazzama	Arpa	45	405
Cuveyniye	Arpa	56	448
Maan	Arpa	190	1140
Maan	Pirinç	4	40
Maan	Nal çivisi	1 (denk)	20
Maan	Sabun	24 (denk)	168
Uneyze	Arpa	22	132
Katran	Sabun ve arpa	17	60
Katran	Atik harar	257 (adet)	100

⁸⁰ BOA, *D.BŞM*, 3582/95.

⁸¹ Bir normal hayvan yükünün ağırlığı 162,144 kg olarak değerlendirilmiştir. Bk. Hinz, a.g.m., s. 44.

Katran	Köhne çadır	20 (adet)	60
Katran	Deve Hurcu	112 (adet)	15
Katran	Köhne bakır	63 (kıyye)	100
Katran	Kırmızı çul	1 adet	15
Katran	Pirinç ve tereyağı	3	75
Katran	Sabun	1	5
Toplam Değeri		5845,5 kuruş	

Şam Valisi Şam'dan Beyrut'a kadar oldukça geniş bir alanı idare etmekte ve bu alan üzerinde özellikle hac işlerini yürütmek için idari olduğu kadar ekonomik tasarrufa sahip bulunmaktaydı⁸². Bu görevde bulunan valiler Şam Eyaleti'nde bulunan mukataa ve çeşitli yerlerin gelirlerini de iltizam olarak aldıklarından varlıklı yöneticiler haline gelmişlerdi⁸³. İltizam usulü ile verilen mukataaların yıllık gelir miktarı mali birimler tarafından hesaplanır ve hazine defterlerine kaydedilirdi⁸⁴. Süleyman Paşa 1733 yılında Emirü'l-Hac ve Şam Valisi olduğu zaman Trablusşam Mukataası kendisine tahsis edilmişti. Bu mukataaya ait gelirin tahsil zamanı geldiğinden merkezden Divan kapıcıbaşlarından Abdülbaki Ağa mübaşir olarak görevlendirilmişti. Tahsil edilecek paranın 80.517 kuruş olduğunu hesaplamış ve paranın tahsilinde Trablusşam Valisi İbrahim Paşa ile kaza meclisindeki ihtiyarlar yardımcı olmuşlardı⁸⁵. Süleyman Paşa'nın sağlığında iken Şam'ın etrafındaki köyleri iltizama alan kişilerden bazılarının zimmetinde mahsulattan tahsil edilmemiş olanlar vardı. Gerekli tahsilatın yapılması için köylerin isimleriyle beraber tahsil

⁸² Shimizu Yusuhisa, "Practices of Tax Farming under the Ottoman Empire in Damascus Province", *Tax Farm Register of Damascus Province in the Seventeenth Century (Archival and Historical Studies)*, Tokyo 2006, s. 28; Rafeq, "The Province of Damascus in the Seventeenth Century", s. 17.

⁸³ İltizam mukataaların müteşebbisler eliyle bir bedel karşılığı işletilmesi idi. Osmanlı Devleti'nde iltizam sistemi hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Gösteren Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 122

⁸⁴ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000, s. 101.

⁸⁵ Trablusşam Valisi İbrahim Paşa'ya gönderilen 12 N 1146/ 16 Şubat 1734 tarihli hüküm için bk. *Cevdet Maliye*, 20058.

edilmemiş mahsulatın cinsi ve miktarı belirlenerek Esat Paşa'ya bildirilmiştir⁸⁶.

Tablo 9: Şam Etrafındaki Köylerden İltizama Ait Tahsil Edilmeyen Zahire⁸⁷.

Şam Tarafındaki Köylerin Mahsullerinden Bakaya Kalan						
Zahire Tahsil Edilecek Köy	Tahsil Edilen Zahire ve miktarı (Girâra)⁸⁸			Bakaya kalan zahire ve miktarı (Girâra)		
	Buğday	Arpa	Pamuk	Buğday	Arpa	Pamuk
Bakran⁸⁹	20	61,5		62	6,5	
Muhsin ve Benhanid				1	1	
Cebel-i Hasan Mervan				3,5	20	
Türkmen Telciyet⁹⁰	40	20		115	46	
Osman				22,5	9	9
Cibbin⁹¹				43	30	
El-bahran					10	
Sükeyk ve Barkıyat					27	
Şemiskîn⁹²	8,5			90	26	

⁸⁶ BOA, *D.BŞM*, 2672, s. 2.

⁸⁷ BOA, *D.BŞM*, 2672, s. 2.

⁸⁸ Şam'da tahıl ölçümünde kullanılan ve bir hacim ölçüsü olarak kullanılan girâranın anlamı çuvaldır. 12 *keyl* ya da 72 Şam *mudd*'undan oluşan bu ölçü birimi yaklaşık 204,5 kilogram (buğday) idi. Bk. Hinz, a.g.m., s. 46.

⁸⁹ Bu köyden tahsil edilen arpa ve buğday merhum Süleyman Paşa'nın Vekil-i Harcı Mehmet tarafından tahsil edilmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 2672.

⁹⁰ BOA, *D.BŞM*, 2672, s. 2.

⁹¹ Bu köy Arâ'is Mezrası'nda bulunmaktaydı. Bk. 942/1535 tarihli tahrir defterinden köyün tabi olduğu yer için bk. BOA, *401 Numaralı Şâm Livası Mufassal Tahrir Defteri (942/1535)*, Dizin ve Trankiripsiyon, I, Ankara 2011, s. 384

⁹² 942/1535 tarihli tahrir defterine göre bu köy Beni-Mâlik Nahiyesine tabi bulunmaktaydı. Bk BOA, *401 Numaralı Şâm Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s. 402.

Setmin				139	80	20
Nâsır				14	20	5
Mualla				8,5	100	
Batiha⁹³	90	100				
Fak	20	30		90	80	
Veydi	12,5	19,5	10			
Ahali-yi Kariyeti'l-Deyr⁹⁴				24,5		
Kariyeti'd-Deyl-i Enfası⁹⁵				19	42	
Aclun Sancağındaki Köylerin Mahsullerinden Baki Kalan						
Muradi'şerriye ve Uyûn	10,5	10		70	42	
Muhti				22,5	10	
Belkıs				25		15
Metdah				15	1	4
Kefer-Bil				10	10	
Kefer-Avat				15	15	
Taha El Abid⁹⁶	50					
Şam Çiftlikleri				254 ve 8 kile	128 ve 0,5 kile	
Şam Ambarında Mevcut bulunan				83		

⁹³ Bu köyden tahsil edilen arpa ve buğdayı Süleyman Paşa askerine tahsis kılmişti. Bk. BOA, *D.BŞM*, 2672, s. 2. 942/1535 tarihli tahrir defterinden köyün tabi olduğu yer için bk. BOA, *401 Numaralı Şâm Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s. 283.

⁹⁴ Bu karye İklîm-i Zebîb Nâhiyesine tabi idi. Bk. BOA, *401 Numaralı Şâm Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s. 270.

⁹⁵ Bu köy ahalisinin zimmetinde 1151/1739 yılından tahsil edilmemiş 19 girâre buğday ile 42 girâre arpa bulunmaktaydı. Bk. *Cevdet .Maliye*, 20058.

⁹⁶ Taha El Said adlı şahıs üzerindeki 50 harar arpayı Aclun ve Naclun sancaklarına getirerek yetkililere teslim etmişti. Bk. BOA, *D.BŞM*, 2672, s. 2, 1156.

Diğer Görevlilerden Yapılan Müsadereler

Şam Valisinin vefatından sonra onun Hazinedarı Muhammed Bey de 1156 Ramazanında/ 1743 Ekiminde vefat etmişti⁹⁷. Merhum hazinedarın sahip olduğu eşyanın müsaderesi de Süleyman Paşa'ya uygulanan müsadere kapsamına alınmıştır⁹⁸. Ona ait eşya sayımdan sonra kayıt altına alınmıştır. Bu müsadereden de Mübaşir Numan Bey sorumlu tutulurken, merhum hazinedarın sahip olduğu eşya Şam Valisi Esad Paşa ve eski valinin oğlu Ahmet Bey tarafından Sultan Çarşısı'nda satılarak, bedelleri ile beraber deftere kaydedilmiştir⁹⁹.

Tablo 10: Hazinedar Muhammet Beyin Satılan Eşyası ve Bedelleri¹⁰⁰:

Satılan eşyanın cinsi	Sayısı (Adet)	Bedeli (kuruş)	Satılan eşyanın cinsi	Sayısı (adet)	Bedeli (kuruş)
Şam asası	1	15	Güş kırbalı piştov	1	16
Meşin Kakma köhne kürk	1	20	Boy tüfengi köhne	2	10
Köhne sof kürk	1	2	Güş kırbalı eğer	1	18
Köhne halka kürk	1	70	Mızrak	1	2
Samur köhne boy kürkü	1	80	Piştov ve kutur	1	15
Köhne kürk	1	15	Saz Mısırî rikab	1	7
Köhne cübbe	1	7	Destar mütearif	60	300
Köhne sansar kürk	1	20	Tercan kehab yaldızı	2	4
Cübbe kakma kürk	1	5	Lâcivert kuşak	1	4

⁹⁷ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12558, s. 2.

⁹⁸ “ ... Hala Şam Valisi devletli, saâdetli Esat Paşa Hâcc-ı saâdet-i minhâc ile teşrîf buyurduklarından beru, gerek Süleyman Paşa ve merhûmun emlâk ve husûsu ve gerek zahmından uhtesinde olan emvâl ve husûslar için beher yevm olan müzâkere ve mücâdele ve muâraza kabil-i tahrîr olunup...” bkz. BOA, *D.BŞM*, 3574/8, 11 Ra 1157 (24 Nisan 1744).

⁹⁹ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12558, s. 2.

¹⁰⁰ BOA, *D.BŞM-MHF.d*, 12558, s. 2

Sarı Fransız çukası	5 zıra	6	Peştamal	1	4
İşleme kuşak	1	20	Bez top	1	4
Köhne kebud	1	20	Lâcivert müstamel şal	1	4
Muhlu sof kürk	1	7	Arka şalı müstamel	5	80
Kutuz teşen	1	8	Destar	10	70
Köhne şalı kürk kabı	1	6	Bez gömlek	2	8
Nafer kürk	1	25	Sade Yemenî	5	3
Kırmızı çuka Niş	2	18	Lâcivert pamuk	1	8
Köhne sof Niş	1	6	Beldar	6	90
Köhne Bulgarlık malı çuka	1	10	Lâcivert kutnî	1	4
Kakma kürk	1	30	Sîm çavuş kuşağı	1	9
Şam işi zincir ve bıçak	1	25	Devat ve aba harcı	1	9
Kılıç	2	30	Lâcivert kutnî	11	66
Simli yastık ve vezin	1	20	Keremsud yeni	1	8
Hadri raht	1	70	Taraklı kutnî	4	40
Vâfir haydari raht	1	60	Sade kutnî	5	50
Pamuk hadri köhne	8	20	Ham sof donluk	1	13
Atlas kantan	1	6	Fitilli bez	2	8
Keremsud Şamî	1	4	Biçkili bez	1	3
Hara Kaftan	1	4	Bend-i kebir destar	4	48
Beldarî kaftan köhne	1	9	Atlas parça ve hare	2	12
El kaftan müstamel	1	6	Alaca Şamî ve keremsut	3	15
Hamza kuşağı köhne	1	7	Kadife parça	1	2
Şam kesmesi köhne	1	75	Tüfenk köhne	3	24
Güşa kakma rikab	1	10	Piştov	1	10
Nakit olarak Toplam		331 kuruş	Toplam		1793 kuruş
Genel Toplam			2124 kuruş		

Merhum valinin harem ağası ve cariyeleri de müsadereye uğrayan kişiler arasında idi. Cariyelerden Habeşi Zühre Süleyman Paşa'nın aynı zamanda harem hazinedarıydı. Merhum valinin haremindeki eşya ve malları müsadere edilirken, Habeşi Zühre ile beraber kalan cariyelerden Acem Fatma'ya ait olup haremın kuzeyinde bulunan odalardaki eşyalar da müsadere edilmiştir. Merhum valinin Harem Ağası Amber'in kendi odasındaki eşyalar da müsadere edilmiştir¹⁰¹. Şam Valisi Esat Paşa'nın huzurunda Mübaşir Numan Bey, Şam Defterdarı Fethi Bey¹⁰², Gedikli Züemma Kuşçu Mehmet Ağa, Şam Kapı Kethüdası Mustafa Ağa, Selam Ağası Hasan Ağa ve diğer görevliler Habeşi Zühre, Acem Fatma ve diğer cariyelere ait eşyaların 7792 kuruşluk değerinin bulunduğunu hesaplayarak kayıt altına almışlardı¹⁰³.

Tablo 11: Harem Ağası ve Cariyelerin Müsadere Edilen Eşya¹⁰⁴:

Harem Ağası Amber'in Odasında Mevcut Bulunan			
Eşyanın Cinsi	Sayısı	Eşyanın cinsi	Sayısı
Kadife Yastık	9	El çuka ferace	1
Köhne Kırmızı çuka mak'ad	3	Attarî elvan	5
Minder	3	Hamam havlusu	1

¹⁰¹ BOA, *D.BŞM-MHF.d.*, 12552, s. 2, 6.

¹⁰² Şam Defterdarı Fethi Bey, Süleyman Paşa'nın vefatından sonra meydana gelen boşluktan istifade edip Şam kadısı ve diğer idareciler üzerine kurduğu baskı ile zenginleştiği gibi, Şam Eyaleti'nde kanun ve asayiş bozduğunu, yeni vali Esat Paşa'nın durumu merkeze bildirmesi üzerine, cezalandırılmak üzere görevden alınarak İstanbul'a gönderilmesi için bir mübaşir görevlendirilmiştir. Bk. İzzi Efendi Süleyman Bin Halil, *İzzî Tarihi*, Ali Emiri Kütüphanesi Tarih, nr.414, H.1168, s. vr. 62b-63a.

¹⁰³ “ Hala Şam Valisi Esat Paşa hazretlerinin huzur-ı dailerinde akd olunan meclis-i şer'i şerifte sâbık Şam Valisi Mir-i Hac Âzim-zâde Süleyman Paşa'nın emvâl ve eşyası taraf-ı miriye zabt ve kabzına me'mûr olan dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından ve hassa silahşörlerden mir-âhûr-ı sâni vekili Numan dâme mecduhu mahzûrunda takrîr-i kelim idip merhûm müşârûn-ileyhin zevcât ve cariyelerinin eşyalarının ve bahaları takdir ve Âstane-i sâadet tarafına irsâl olunan üç kıta fiyat defteri mücibince...” BOA, *D.BŞM*, 3582/20, 28 CA 1157 (9Temmuz 1744).

¹⁰⁴ BOA, *D.BŞM-MHF.d.*, 12552, s. 2

Boylu tüfenk	1	Köhne kaliçe seccade	1
		Döşek	5
Harem Hazinedarı Habeşi Zühre ve Acem Fatma adlı Cariyelerin Eşyası			
Eşyanın Cinsi	Sayısı	Eşyanın cinsi	Sayısı
Mushaf-ı şerîf	1	Sîm sagîr kuşak (10 dirhem)	1
Altın tel bilezik (28 miskal)	1 çift	İki nisfiyeli yeşim sîm kuşak	1
Altın tel bilezik (41 miskal)	1 çift	Çiftkârî sîm kuşak (30 dirhem)	1
Beş kat altın askı (48 miskal)	1	Sîm kuşak (14 dirhem)	1
Sekiz ayaklı inci küpe	1 çift	İnci kuşak	1
Beş ayaklı haremi küpe	1 çift	Fagfûrî vasat ve sagîr kase ve tabak	60
Fagfûrî vasat kase	36	Müstamel kadife yastık	12
Fagfûrî sagîr kase	8	Çuka mak'ad	3
Fagfûrî fincan	28	Mînder	3
Selanik keçesi	1	Yemenî baş yastığı	4
Zeruhan perde	1	Simli fagfûrî buhurdan	1
Hînd basması perde	1	Sakal tarağı	2
Sade baş yemenisi	1	Bakır tas	3
Fes	2	İhrâm ehrâmı	1
Hamaskârî peşkir	1	Şal çîstân	2
Kalemkârî yorgan	4	Beyaz bez sade	4
Hamam havlusu	3	Beyaz keremsut entari	2
Mısır makramesi	1 çift	İç zübunu	7
Kutni çîstân	2	Atlas entari	1
Hamam peştamalı	4	gömlek	4
Havlu	2	Beyaz fitilli entari	

Zeruhan bağçe	1	Şal entari	3
Mavi hare müstamel cübbe	1	Lâcivert kutnî entari	1
El telli Hatâyî Hindistan	1	Beyaz telli Hatâyî entari	1
Mor hare ferace	2	Cepkenli keremsut entari	1
Gevazatlı telli Hatâyî entari	2	Yeşil telli Hatâyî entari	1
Telli yeşil keremsud kaftan	1	Turuncu Hatâyî kaftan	1
Refak	3	Zerli kaftan	1
Telli baş yemenisi	3	Kırmızı Hatâyî çistân	1
Hint basması peştamal	1	Telli elvan Hatâyî entari	5
Havlu makrame	1	El diba çistân	1
Mısır peşkiri	1 çift	Acem dibâsi yeşil entari	1
Kırmızı kutnî entari	1	Telli şal müstamel kaftan	1
Mavi mor telli Hatâyî kaftan	2	Siyah telli Hatâyî kaftan	1
Sarı diba kaftan	1	Alaca köhne kaftan	1
Mısır peştimali	1 çift	Yemek kaşığı	10
Billur kase sagîr	1		

BORÇLARININ ÖDENMESİ VE ALACAKLARININ TAHSİLİ

Vefat eden görevlinin terekesi hazırlanırken, borç ve alacaklarının hesaplanması önemli yer tutmaktaydı. Bu anlamda görevliler bir yandan ölen kişinin alacaklarını tespit ve tahsile çalışırken, diğer yandan İslam hukukunun temel bir kaidesi olarak ölenin borçlarını sahiplerine iade ederlerdi¹⁰⁵. Süleyman Paşa, Emirü'l-Hac görevini yürütürken Şam esnafi ile sürekli alış-veriş halinde olmuştur. Onun, vefatından önce 16 Safer- 30 CA 1156/ 11 Nisan-22 Temmuz 1743 tarihleri arasında bazı alışverişlerde bulunarak yiyecek ve eşya satın aldığı; ancak bunlar için

¹⁰⁵ Yavuz Cezar, “ Bir Ayanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kôr İsmail-Oğlu Hüseyin, Müsadere Olayı ve Terekesinin İncelenmesi”, *Belleten*, 41/161, Ankara 1977, s. 45.

Şam esnafına borcunu ödemediği görevliler tarafından tespit edilmiştir. Yapılan müsadere işlemleri sırasında ölen kişinin varsa borcu ve ödenecek miktar tespit edildiğinden¹⁰⁶, bu konuda görevli Numan Bey'e, Süleyman Paşa'nın terekkesinden kalan para ile Şam esnafının borcunu ödemesi için emir verilmiştir. Numan Bey, esnafın görüşüne ve Şam Kadısı'nın kayıt altına aldığı "hüccet-i şer'i-yeye" baş vurarak Süleyman Paşa'nın esnafa 7.139 kuruş borcu olduğunu tespit etmiştir. Bu borç, onun müsaderesinden kalan paradan esnafa dağıtılmak suretiyle ödenmiştir¹⁰⁷.

Azmzâde Süleyman Paşa'nın nakit parası fazla olduğundan, müsadereenin oldukça kapsamlı ve dikkat isteyen bir hassasiyette yapılması hükümet tarafından üzerinde durulan bir husus olmuştur. Numan Bey, Süleyman Paşa'nın mevcut para ve eşyasını defalarca sayıp deftere kaydettikten sonra defterini İstanbul'a göndermişti. Ancak bazı kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda, onun mal ve parasının gizlenmiş olmasının yanı sıra, hizmetli ve çalışanları ile diğer görevlilerin zimmetinde hayli alacağı tespit edilmişti. Bu tespit üzerine farklı kişilerin zimmetinde bulunan bütün alacaklarının incelendikten sonra ortaya konulması, bu incelemenin Hac mevsiminin bitimine kadar sona erdirilmesi hususunda emir verilmiştir. Eşya ve emlakının ortaya çıkarılması ve değerlerinin tespiti için Mübaşir Numan Bey görevlendirilirken, Bunların değer tespiti yapmalarından sonra eşya ve parasının kayıtlı olduğu "muhâllefât defteri"¹⁰⁸ ile beraber İstanbul'a göndermeleri emredilmişti. O, bu işleri yürütürken Şam Valisi, defterdarı ve kadısı, yeniçeri zabiti, ayan ve vilayetin diğer zabitleri de kendisine yardımcı olmuşlardı¹⁰⁹.

Merhum valinin aile üyeleri ile yerine vekaleten bakan görevlilerde bulunan mal ve parası da Numan bey tarafından tahrir edildikten sonra

¹⁰⁶ Özcan, a.g.m., s. 407.

¹⁰⁷ BOA, *D.BŞM*, 3574/59, 15 RA 1157 (28 Nisan 1744).

¹⁰⁸ Ölen görevlinin muhâllefâtının tahrir edildiği deftere muhâllefât veya tereke defteri denilmekteydi. Bu defter muhâllefât memuru veya kadı tarafından tutulurdu. Muhâllefât defteri için bk. Mehmet Zeki Pakalın, "Muhâllefât Defteri", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 564.

¹⁰⁹ Şam Valisi ve Miri Hac Vezir Esat Paşa'ya gönderilen Evasıt-ı M 1157 (5-15 Mart 1744) tarihli hüküm için bk. *Cevdet Maliye*, 21780.

defteri ile beraber İstanbul'a gönderilmişti¹¹⁰. Buna rağmen müsadere işlemleri Vali Esat Paşa tarafından devam ettirilmiş, devam eden bu işlemlere ait hazine defterinin İstanbul'a getirilmesi hususunda emir verilmişti¹¹¹. Süleyman Paşa'nın mal ve değerli eşyalarının kayıtlı bulunduğu defter İstanbul'a gönderildiğinde, yetkililer tarafından incelenmeye alınmıştı. Defter üzerinde yapılan inceleme neticesinde çok sayıda "zimmi hassı" ve kendi el yazısı ile tuttuğu özel bir defterin varlığı tespit edilmiş, bu defterin merhumun haremindedir olduğu bilgisine ulaşılmıştı. Bunun üzerine Süleyman Paşa'nın Konak Hazinedarı Köle Süleyman, Şam Kadısı ve Mübaşir Numan Bey tarafından sorgulanmıştı. Sorgulamadan sonra Süleyman Paşa'nın Harem Hazinedarı Habeşi Zühre adlı cariyeden bu defter talep edilmiş, o da yerini göstermiştir. Defterin incelenmesi neticesinde, "zimmi haslardan" tahsili gereken para için Numan Bey'e emir verilmiş, Süleyman Paşa'nın kendi eli ile tuttuğu bu defter tekrar incelenmek üzere İstanbul'a gönderilmişti¹¹².

Bu defterin incelenmesi neticesinde çeşitli kişi ve grupların zimmetinde tahsil edilenlerin haricinde, merhum valiye ait bazı görevlilerden "zimmet" ve "makbuzât" adı altında alacaklarının bulunduğu tespit edilmişti. Zimmetinde para bulunanların merhum Süleyman Paşa ile olan ilişkileri, kimlikleri ve zimmetlerindeki paranın miktarı belirlendikten sonra, 30 CA 1157/ 11 Temmuz 1744 tarihinde alacakların tahsili için işlem başlatılmıştı¹¹³.

Mübaşir Numan Bey, Şam Valisi Esat Paşa ve diğer görevliler adı geçen hazine defterini inceledikten sonra Süleyman Paşa'nın ticaretle uğraştığını ve ortaklık kurduğu kişileri tespit etmişlerdi. Merhum vali ortaklık kurduğu kişilere ticaret yapması için borç vermişti. Görevlilerin tespitine göre Mekke'de ticaret yapması için Halil Mir-oğlu Hacı İsmail adlı bir bezirgan ve Medine'de kendi adına alış-veriş yapması için (ber vech-i mudaraba) Bengalli Hacı Abdülkadir adlı diğer bir bezirgana

¹¹⁰ BOA, *D.BŞM*, 3581/44, 47, 22 CA 1157 (3 Temmuz 1744).

¹¹¹ Dergâh-ı âli kapıcıbaşı ve hassa silahşörlere Numan Bey'e gönderilen 7 CA 1157 (18 Haziran 1744) tarihli hüküm bk. BOA, *D.BŞM*, 3579/89.

¹¹² Şam Kadısı ve Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olup bu hususlara memur kılınan Numan Bey'e gönderilen 15 Za 1156 (31 Aralık 1743) tarihli hüküm için bk. *Cevdet Maliye*, 26064.

¹¹³ BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

yüklü miktarda para vermişti¹¹⁴. Ayrıca hazine defterinde kayıtlı “te-messükler” incelediğinde merhum valinin hesabının Hacı İsmail adlı kiş-inin hesabı ile birleşik olduğu, Mekke bezirganlarından Hacı Ahmet ile Abdül-aziz Ebul Haşim’in zimmetinde valiye ait oldukça fazla miktarda para bulunduğu ortaya çıkmıştı¹¹⁵. Adı geçen bezirganların zimmetinde bulunan paranın tahsili için Cidde Valisi Ebubekir Paşa görevlendirilmişti¹¹⁶. Bu bezirganlardan Abdül-aziz Ebul-Haşim’den alınacak para Seyyid Hasan adlı şahsın yardımıyla tahsil edilirken, Hacı Abdülkadir’in Bengal’e firar ettiği ve ondan alınacak paranın tahsilinin imkansız hale geldiği belirlenmişti. Zimmetlerinde toplam otuz bin riyal bulunan Seyyit Mehmet Bin Ali, Es-seyyid Yahya İbn-i Mahmut Rama-zan ve Es-seyyid Mahmut Bin Halil de devamlı olarak Mekke’de ikamet ettiklerinden bu para onlardan tahsil edilememiştir¹¹⁷.

Zimmetinde alacak bulunan görevlilerden bir kısmı da uzak eyalet-lere firar ederken, bir kısmının da İstanbul’da ikamet ettiği tespit edilmişti. Hille’den borç toplamakla görevli Elhac Abdülatif bin Elhac Kasım topladığı parayı görevlilere teslim etmeden Yemen’e, diğer bir görevli Süleyman Kadı da bilinmeyen bir yere firar ederek izlerini kaybettirmişlerdi¹¹⁸.

Köy ve şehirlerde sakin bulunan Arap ve Türkmen aşiretleri ile bir kısım gayr-ı Müslim’in zimmetinde hayli alacak tespit edilmişti. İsim ve kimlikleri belirlenen kişilerin zimmetinde bulunan para miktarı da ortaya konulmuştur. Kimlikleri belirlenen görevliler hükümet adına gerekli parayı (makbûzat) toplamakla görevlendirilmişlerdi. Ancak bu kişiler topladıkları parayı zimmetlerine geçirmişlerdi. Trablusşam Bahçesinin kethüdası Musa Bin Muhammed, Hama’da Türkmen aşireti mensubu Musa Bey, Hille Kazası Elhac Abdülatif İbn-i Elhac Kasım, eski Gazze Mütessellimi Muhammed Telli Bey, Süleyman Kadı, Balbek Zabiti İbn-i Herkoş, Bakaya Cizyecisi Feyyaz Bey hükümet ve vali adına tahsil ettikle-

¹¹⁴ Hacı Abdülkadir’in ticaret amacıyla Cidde’de bulunduğu sırada 10 S 1150/9 Hazi-ran 1737’de Azim-zade Süleyman Paşa’ya temin ettiği eşyalar için bk. *TS. MAD*, 9512, s. 1

¹¹⁵ BOA, *D.BŞM*, 2753, s. 2, Evasıt-ı Ra 1157/24 Nisan-3 Mayıs 1744.

¹¹⁶ BOA, *Cevdet Malîye*, 5224, Evasıt-ı Za1156 (27 Aralık 1743-5 Ocak 1744).

¹¹⁷ BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹¹⁸ BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

ri parayı yetkililere teslim etmemişlerdi. Şam'da bulunan köy ahalisi, Hudeydiye Urbanı ve Hama'da sakin Balbek Türkmenleri de zimmetlerinde alacak bulunan gruplar arasında idi¹¹⁹.

Bazı görevlilerden zimmetlerinde bulunan para tahsil edilemediğinden aile üyelerini rehin olarak bırakmışlar, bir kısım görevliler de cezalandırılmışlardı. Bunlardan Mustafa Reşdan, zimmetindeki parayı ödeyemediği için kardeşini rehin olarak bırakmış, kardeşi beş ay hapis yatmıştı. O, zimmetinde bulunan parayı merhum valinin vefatından ancak üç ay önce ödeyerek kardeşini haptisten kurtarabilmişti. Sabık Gazze Mütesellimi Mehmet Telli Bey ise iflas ettiği için borcunu ödeyememiş ve Şam Kalesi'ne hapsedilmişti. Bakaya hazinesini toplamakla görevli Feyyaz Bey de topladığı parayı Şam Valisinin vefatından önce teslim ederek bir “temesük” almıştı¹²⁰.

Bir kısım esnafın zimmetinde bulunan paranın tahsilinde uygulanacak rayiç fiyat konusunda ihtilaf çıkmıştı. Bunlardan Şam sabuncularından tahsil edilecek bedel için Şam'daki rayiç bedel uygulaması esas alınmış, sabun bahası olarak 18.290 kuruş tahsil edilecekken, bundan vazgeçilerek İstanbul'daki rayiç fiyat üzerinden hesap yapılarak 17.680 kuruş tutan miktarın tahsiline karar verilmişti¹²¹.

Süleyman Paşa'nın hazinedarının “muhallefatundan” olup tahsil edilen eşya bedeli ve daha bir çok zimmet bedelinin tahsiliyle görevli Şam Valisi Esat Paşa ile merhumun zevcesi Rahime Hanımın kardeşi Seyyid Muhammed'in zimmetinde binlerce zincirli altın tespit edilmişti. Seyyid Muhammed'in zimmetinde bulunan altınlar, merhum valinin zevcesi Rahime Hanım'ın ihbarıyla ortaya çıkmış, altınların sayısı ve parasal değeri belirlenmişti¹²². Yapılan incelemeler neticesinde Süleyman Paşa hayatta iken oğlu Ahmet Bey, üçte bir oranında (50.000 kuruş) ödeme yaparak Hama Hac Reisinden iki adet has bahçe satın almıştı. Ancak daha sonra satıştan vaz geçtiği için bu para hac reisinin zimmetinde

¹¹⁹ BOA, *D.BŞM*, 2753, s. 2; *D.BŞM*, 3582/96; *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

¹²⁰ BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹²¹ BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹²² BOA, *D.BŞM*, 2753, s. 2.

kalmıştı. Paranın tahsilinden sonra Mübaşir Numan Bey'e teslim edilmesi için Trablusşam Valisi Mustafa Paşa görevlendirilmişti¹²³.

Merhum valinin kethüdasının zimmetinde bulunan bir kısım paranın tahsili için de merkezden bir mübaşir görevlendirilirken¹²⁴, görevliler tarafından Sayda'da yaşayan Dürzilerden tahsil edilmemiş cizye gelirleri olduğu tespit edilmişti¹²⁵. Bu bakayanın tahsili için eski sadrazam olup Sayda Valisi Ahmet Paşa ile Sayda'da "bakaya-yı emval" tahsiliyle görevli Kapıcıbaşı Kuşçu Mehmet vazifeli kılınmışlardı. Ayrıca Sayda'da Dürzi Şeyhi Nasır'ın zimmetinde para bulunduğu tespit edilmişti. Tahsil için şeyhten bir senet alınırken, tahsil edilen bütün paranın Mübaşir Kuşçu Mehmet'e teslim edilmesi ve İstanbul'a gönderilmesi hususunda emir verilmişti¹²⁶.

Tablo 12: Süleyman Paşa'ya Çeşitli Kişilerin Zimmetinde Bulunan Para¹²⁷.

Zimmetinde Para bulunan	Para Miktarı (kuruş)	Zimmetinde Para Bulunan	Para miktar (kuruş)
Esat Paşa'nın eşya satışından üzerinde Bulunan	14.256,5	Mustafa Reşdan	4000
Mehmet Bin Mustafa	3155	Muhammet Bin Kamil El-Havrani	40
Trablusşam Bahçe Kethüdası Mustafa ¹²⁸	147,5	El-Şeyh İbrahim ve Ahmet Abdi	521

¹²³ BOA, D.BŞM, 3582/35, 29 CA 1157 (10 Temmuz 1744).

¹²⁴ Merhum Süleyman Paşa'ya ait olup kethüdasının zimmetinde bulunan 1757,5 kuruşun tahsili ve İstanbul'a getirilmesi amacıyla bir mübaşirin görevlendirilmesi için bkz. BOA, *Cevdet Askeriye*, 33507.

¹²⁵ Suriye'de Osmanlı idaresi ile beraber Şam'daki idari taksimat ve iktisadi yapılanma için bk. H. Lammens, "Suriye", *İA*, XI, İstanbul 1970, s. 60-61.

¹²⁶ Sabık sadrazam olup Sayda Valisi olan Ahmet Paşa ve Divan-ı hümâyun gediklilerin olup "emval-ı bakaya" tahsiline me'mûr Kuşçu Mehmet'e gönderilen 29 Z 1156/ 13 Şubat 1744 tarihli hüküm bk. BOA, *MAD*, 9962, s. 8.

¹²⁷ BOA, D.BŞM, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744); *D.BŞM*, 2753, 2.

Hama'da iskan edilen Türkmen aşireti mensubu Musa Bey ¹²⁹	11.000	Mihail Numa Vekil-i Nasara-yı Şam	3028
Elhac Abdüllatif bin Elhac Kasım Kazaz-ı Hille-i Şam	1600	Ton Karyesi'nden Şeyh Ahmet Hammel	200
Musa Çakmakçı zimmi (sîm safi 1200 dirhem)	210	Süleyman bin Abdullah	114
Tüccar	9000	Elhac Mehmet İbni Hacı Yusuf Yağlıkcı ¹³⁰	2000
Hasan İbn-i Es-seyyid Hüseyin	2800	Mehmet Efendi Ümera-zâde Şam-ı sabık	4500
Halil Bölükbaşı Hazine-i Perakende	338 ve 1rub	Abdurahman Efendi ümera-zâde	600
Abdülaziz, Salih ve diğer Gazze Urbanı'nda bulunanlar	370	Şeyh Hasan Zayi	200
Ganem Memun, diğer Mezid ve Gazze Urbanında bulunanlar	500	Seyyid Muhammet Tencan Karye-i Fener Ahalisinden	7085
Beracesen bin Rüşvet	150	Murad Ağa	500
Halef bin Mehmet El-kays	65	Feyyaz Bey Bakaya Hazinesinden	1000
Sabık Gazze Mütesellimi Mehmet Telli	200	Sabık Sancaktar Halil	375
Süleyman Kadı	216	Mustafa Ali ¹³¹	320

¹²⁸ Trablus Kadısı gönderdiği i'lâmla hala bu paranın tahsilinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

¹²⁹ Hama'da sakin bulunan Türkmenler bu parayı 1153/1740 yılında ödediklerini iddia etmişlerdir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

¹³⁰ Elhac Mehmet'in İstanbul'da ikamet ettiği tespit edilmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹³¹ Zimmetinde dört adet deve ücreti veya bedeli bulunan bu kişi, üzerindeki parayı Şam Valisine teslim etmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

İbrahim kuyumcu ¹³²	87,5	Seyyid Mehmet Şaki	24000
İsmail Bedran ¹³³	1613,5	Mütesellim Ali Ağa	600
Yayha Ağa ¹³⁴	450	Lemi veled-i Savaş Mi-mar ¹³⁵	1000
İsmail Ağa miri-zade	92.269,5	Karye-i Haşmeş Ahalisi ¹³⁶	633
Sabık Gazze ve Remle Mütesellimi Telli Mehmet Ağa	3322 ve 2 selase	Karye-i Mazamir Ahalisi ¹³⁷	2555
El-Hac Mehmet El-Kaban	4090	Şeyh Ahmet Horanî	390
Hama'ya iskan edilen Türkmen aşireti	610	Ahmet Bey Bakayî	350
Hama mukataasına tabi Meşayih-i Karyetil Garbî	450	Süleyman Bey	1072
Şeyh Meraî ve Hadeydiye Urbanı	900	Abdul-aziz Ebul-Haşim	2200
Seyyid Ahmet bin Seyyit Ali	10000 (riyal)	Sabuncu esnafından sabun bahası	18290

¹³² Elinde 500 dirhem *sâfi sîmin* (gümüş) *makbûzâtı* (toplanacak borç) bulunmaktaydı. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹³³ Yakalanması ve elindeki paranın tahsili mümkün olmamıştır. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹³⁴ Ölümünden sonra bu para onun zimmetinde kalmıştır. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹³⁵ Şam Valisinin vefatından önce zimmetindeki parayı teslim ederek “temesük” almıştır. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

¹³⁶ Balbek Nahiyesi'ne tabi olan bu köy ahalisinin zimmetinde bulunan parayı Taşra'da zaim olan Mir Harkoş, 1150/1737 ve 1155/1742 yıllarında bu köye gelerek ahalinin mal ve eşyasına zorla el koyduklarından halkın durumu perakende ve perişan olduğu ve tahsilatın yapılamayacağı tespit edilmiştir. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744). Halkın bu duruma düşmesine sebep olan kişilerin zimmetinde bulunan eşyanın tahsili ve tekrar bu köy ahalisine iadesi için Şam Valisi ve Miri Hac Esat Paşa ve Trablus-ı Şam Valisi'ne gönderilen Evail-i Safer 1157/16-25 Mart 1744 tarihli hüküm için bk. BOA, *MD*, 150, h.836, s. 230.

¹³⁷ Bu paranın karye ahalisi tarafından Şam Hazinesine teslimi için ferman yazılmıştır. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

El-Seyyid Yahya İbn-i Seyyit Mahmut Ramazan	10000 (riyal)	Mehmet Kethüda Bin Huzur Mahalli	230
El-Seyyid Mahmut Halil	10000 (riyal)	Mehmet Emin ibn-i lasir	5400
Hasan Çelebi	12350	Seyyit Hasan ibn-i Seyyit Hüseyin	3900
11-20 RA 1157'de İstanbul'a Gönderilen Deftere Göre Merhum Süleyman Paşa'nın Alacakları			
HacıAbdülkadir'e bervech-i mudaraba	55000	Seyyid İbrahim ¹³⁸	1100
Mir Hüseyin bin Harkoş	5000	Şam Valisi Esat Paşa'dan (merhum valinin kassam defterinden)	2123
Mustafa Kebisi	3360	Şam Valisi Esat Paşa'dan (Merhum valinin çadır bahası)	640
Deli Hasan	2100	Şam Valisi Esat Paşa'dan (Horat Ahalisinden zimmet)	3350
		Rahime Hanımın kardeşi Mehmet'in zimmetinde bulunan 6000 zincirli altın bahası	16.500
Toplam	418.667 kuruş , 2 sülüs ve 1 rub		

Yukarıda hesabı çıkarılan paranın 231.410,5 kuruş ve 1 rubu Mübaşir Numan Bey'de, 36.514 kuruş ve 1 rubu Şam Valisi Esat Paşa'da, 26.000 kuruşu İstanbul'da ikamet edenlerde, 2555 kuruş Şam Hazinesinde, 30000 riyalı Mekke'de bulunanların zimmetinde, 31.187,5 kuruş Bengal'e firar eden Elhac Abdulkadiri'n zimmetinde ve ferman-i ali

¹³⁸ İsmi geçen Mustafa Kebisi, Deli Hasan ve Seyyid İbrahim'den yapılacak para tahsili Şam Valisi Esat Paşa'dan alınan üç adet *temesükat* (borç senedi) ile yapılmıştır. Bk. BOA, *D.BŞM*, 3582/92.

üzerine tahsil olacak olan 6000 kuruş olarak hesap edilmişti¹³⁹. Hesabı yapılan para Şam Hazinesine ve İstanbul'a gönderilirken, 60.000 kuruş (72 yük akçe) Hac güzergahında yolların güvenliği ile vazifeli piyade ve süvari leventlere ulufe, bahşiş ve yiyecek bedeli olarak tahsis edilmişti¹⁴⁰.

MUHALLEFÂTININ HAZIRLANIŞINDA YAPILAN MASRAFLAR

Süleyman Paşa'nın "muhallefâtını" hazırlamakla görevli Mübaşir Numan Bey, nakit para ve değerli eşya ile bunların kayıtlı olduğu "muhallefât defterlerinin" güvenli bir şekilde taşınması için çuval, torba, keçe, urgan ve sicim gibi malzeme satın almıştır. Müsadere edilen değerli eşya ve para, torba ve çuvalara konulduktan sonra, ağzı urgan ve sicimle bağlanarak hamallar tarafından, ücret mukabilinde tutulan at ve develere yüklendikten sonra İstanbul'a gönderilmiştir¹⁴¹. Bu defterleri İstanbul'a götürmekle çukadarlar görevlendirilmiş, bunlara harcırah ödenmiştir. Görevliler tarafından Süleyman Paşa'nın nakit parasını tespit için konak ve haremın çeşitli bölümleri aranmış, aramalar sırasında gizli bölümler içerisinde onun hayli altın parasına rastlanmıştı. Başka gizli bölümlerin olup-olmadığını anlamak için sık ve detaylı yapılan aramalar neticesinde merhum valinin konak ve haremin hayli zarar görmüştü. Bu nedenle konak ve haremın zarar gören kısımları tamirden geçirilmiş, tamirde çalışan ırgatlara ödenen ücret ile tamir masrafları da "muhallefât masraflarına" dahil edilmiştir. Yapılan bütün masraflar, Numan Bey tarafından 1 R 1157/ 14 Mayıs 1744 tarihinden itibaren kayıt altına alarak defter haline getirilmiştir¹⁴².

¹³⁹ BOA, *D.BŞM*, 3582/92, 30 CA 1157 (11 Temmuz 1744).

¹⁴⁰ BOA, *D.BŞM-MHF*, 36/13, 28 CA 1157 (9 Temmuz 1744).

¹⁴¹ Şam Hazinesini İstanbul'a nakletmek üzere kullanılan bagirler için ödenen için bk. A.E. I. Mahmud, 19146. Osmanlı Devleti'nde haberleşme ve taşımacılıkta atın kullanımı için bk. Yusuf Halaçoğlu, "AT", *DİA*, IV, İstanbul 1991, 30. Uzun süren yolculuk ve taşımacılığa dayanaklı olan devletin Osmanlı Devleti'nde taşımacılıktaki önemi için bk. Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, "Deve", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 225.

¹⁴² BOA, *D.BŞM*, 2690, s. 2.

Tablo 13: Müsadere için Yapılan Masraflar¹⁴³:

Hazine Koymak için Gönderilen Malzeme ve Tutarı		
Masrafın cinsi	Sayısı	Tutarı (Akçe)
Menzil bargiri ve ücreti	6	40800
Harcırah		26400
Hazine taşımak için semer	6	2880
Torba	24	1440
Keçe	2	300
Urgan ve ince sicim (knab)		1440
Çember kolan	6	800
Meşin keçe	1	2160
Muhallefât Defterinin İrsali için harcırah		18000
Boşnak Mustafa'ya verilen		18000
Silahşör Mustafa'ya Hazine Koymak için Gönderilen Malzeme ve Tutarı		
Semer	7	3360
Torba	28	1680
Torba	2,5	360
Urgan ve ince sicim		1680
Meşin Kesc		2760
Çember kolan	7	925
Çukadara verilen harcırah		18000
Silahşör Mustafa'ya İkinci Defa Gönderilen Malzeme ve Tutarı		
Semer	17	8160
Hurç	14	24360
Meşin kese		1560

¹⁴³ BOA, *D.BŞM*, 2690, s. 2.

Muşamma (top)	29,5	8850
Kilim ve keçe		6300
Çember kolan	17	2250
Urgan ve ince sicim		4300
Hazine koymak için deve heybesi	3	2100
Osman çukadara harcırah		18000
Yükleme ve akam ücreti		13200
Divan ve tuğ yükleme ücreti		7800
Süleyman Paşa'nın konağının tamiri		52378
Toplam	367.640 akçe (3138 kuruş ve 2 para)	

Azmzâde Süleyman Paşa'nın vefat haberinin gelmesinden sonra onun mal ve eşyasını taşımak üzere hayvanlar kullanılmıştı. Eşyalar hayvanlarla taşınırken hizmette ve muhafaza görevinde bulunanların başta yiyecek ve içecek olmak üzere her türlü ihtiyacı Şam Kadısı tarafından 2510 kuruş 1 rub masraf edilmek suretiyle karşılanmıştı. 22 Şaban- 4 Ramazan 1156/11 Ekim-22 Ekim 1743 tarihleri arasında müsaderede kullanılan hayvanların hizmet ve muhafazasında yer alan görevlilerinin 13 günlük yiyecek ihtiyaçları Şam Kadısı tarafından karşılanmış, yapılan masraf hesaplanarak deftere kaydedilmiştir¹⁴⁴.

¹⁴⁴ BOA, *D.BŞM*, 2690, s. 3.

Tablo 14: Müsaderenin Nakil ve Muhafazasında Bulunanlara Yiyecek Masrafı¹⁴⁵.

Yiyeceğin Cinsi	Birim Fiyatı (para)	Miktarı (kıyye) ¹⁴⁶	Toplam Tutarı (para)
Ekmek	3	1319,5	3918
Et	12	660	7920
Pirinç	6	660	3960
Sade yağ	26	165	4290
Toplam	-	-	20128 (503 kuruş ve 8 para)

AİLESİNİN GEÇİMİNİN SAĞLANMASI

Vefat eden görevlilerin mal varlığının tamamına yetkililer tarafından el konulmazdı. Ölen kişinin geride kalan aile üyelerine geçinebileceği kadar tahsisat yapıldığı gibi, gerektiğinde maaş da bağlanmakta¹⁴⁷, böylece varisler arasında meydana gelecek problemler önceden çözümlenmiş olmaktaydı¹⁴⁸. Süleyman Paşa'nın vefatından sonra onun "muhallefâtının" ortaya çıkarılmasında aile üyeleri yetkililere her türlü imkan ve kolaylığı sağlamışlardı. Özellikle merhumun üzerindeki miri emlakın tahriri konusunda Numan Bey'e, merhum valinin oğlu Ahmet Bey yardımcı olmuş, görevli mübaşir iki defa tahrirde bulunularak emlak tespiti yapmıştı¹⁴⁹. Süleyman Paşa'nın vefatından sonra ikinci eşi ve diğer aile bireyleri geçimleri için hükümete baş vurarak merhumun başka

¹⁴⁵ BOA, *D.BŞM*, 2690, s. 3.

¹⁴⁶ *Okka* olarak da isimlendirilen *kıyye*, 1,2828 kg ağırlığında bir Osmanlı ağırlık birimidir. Bk. Hinz, a.g.m., s. 30.

¹⁴⁷ Ögün, "Osmanlı Devleti'nde Müsadere", s. 373; Ünal, a.g.m., s. 9.

¹⁴⁸ Cezar, a.g.m., s. 47.

¹⁴⁹ "Süleyman Paşa merhûmun oğlu Ahmet Beg kullarına inayet ricâsıyla mâdde-i emlâk için iki kıt'a taraf-ı kullarından tahrîr olunan kaime-i çaker-ânem mazmûnu muhât-ı ilm-i âlem arâ-yı veliyy-ün niamları buyruldukda ol bâbda emr-i fermân sultanımıdır." Bk. BOA, *D.BŞM*, 3574/52, 14 RA 1157 (27 Nisan 1744).

müsadere edilecek değerli emlak ve eşyasının kalmadığı ricası üzerine, Numan Bey'e müsadereyi sonlandırması hususunda hükümet tarafından emir verilmişti¹⁵⁰.

Merhum valinin mal, emlak, ve parasının müsaderesinin bitiminden sonra altmış kişiden fazla eş, evlat, maiyetindeki hizmetli ve cariyelerin geçinecek her hangi bir maaş ve tahsisatlarının bulunmadığı tespit edilmişti. Bunun üzerine bazı kişilerin zimmetinde ortaya çıkan paradan bir kısmı geçimleri için onlara tahsis edilirken, onun vakfiyesinin dışında bulunan emlakinden bir kısmının da satışa sunulduğu değerinde evlatları tarafından satın alınmasına müsaade edilmiştir¹⁵¹. Ayrıca kendi şahsi eşyaları onlara teslim edilirken, Süleyman Paşa'nın özel hanesinde el konulan eşyanın da kendilerine bırakılması hususunda Şam Valisi Esat Paşa'ya bir mektup yazılmıştı. Bu eşyanın merhumun oğlu Said Ahmet Bey'e teslimi için de iki arzuhal yazılmıştır¹⁵².

¹⁵⁰ “Der devlet-i mekine arz-ı dâî-i kimesne budur ki, sâbık Şam Valisi Azmzâde Süleyman Paşa'nın emvâl ve eşyası, taraf-ı mirî için kabzına me'mûr olan dergâh-ı muallâ kapıcıbaşlarından mir-âhûr-ı sâni vekili Numan Beg kulları bundan esbak merhûm müşârün-ileyhin eşyasının tahrîr eyledikte zevcât-ı erbaası hanımlar, ümm-i veled ve sair cariyelerin benimdir diyü iddia eyledikleri nisvâna mahsûs hil'at ve mücevherât ve sâirlerin iki defa devlet-i âliyyeye irsal eyledikte mezkûratın eşyay-ı mezkûraları Âstâne-i aliyeye irsâl oluna diyü fermân-ı âli sadr olmağın, mezbûrat, emr-i âliyyeye itâat ve inkiyâd idib; lâkin irsâli fermân olunan eşya-yı mücevherden merhûmun alakası olmayub, devlet-i âliyye tarafına irsâl olunursa bizim her vechle bizim ism-i mal itlak olunur bir hanem kalmayub, beynel ale-l-sefil ve zelil ve leylî âşîyân ihtiyacımız zâhir olup, bilcümle ahâlî-yi beldenin ma'lûmu olmağla, merhamet ricâsıyla bi-l-tarîk la-mahzar arızaları mücibince bu dâilerinden dahi arz-ı iltimâs itmele-riyle...” BOA, *D.BŞM*, 3573/55, 4 Ra 1157 (17 Nisan 1744).

¹⁵¹ “Şam Valisi mütevellâ-yı müşârün-ileyhin altmış neferden mütecâviz iyâl, evlâd ve etbâ'ının medâr-ı mâişeti olmamağla hâllerine merhameten mütevellâ-yı müşârün-ileyhin evlâd ve iyâli ismi ile bazı kimesneler zimmetlerinde ber-mücib temessük zuhûr iden akçeler itmâm-ı taraflarına in'âm ve meblağ-ı mezbûr ile evkaftan gayrı zabt olunan emlak aslından iştirâ olunduğu baha ile tarafından iştirâ olunmak üzere müsaade ve zevcini eyyâm olduğu hâllerinin kendülere müteallik zabt olunan eşya redd ve ihsân buyrulması hâlâ Şam Valisi ve Mirü'l-Hâc Vezir-i Mükerrerem İzzetli Esat Paşa hazretleri bir kıt'a mektubu ile iltimâs ve mütevellâ-yı müşârün-ileyhin oğlu Said Ahmed ismi ile olan imkân ve eşyay-ı sâiresi hususunda iki kıt'a arzuhal istihâm ider.” Bk. BOA, *Cevdet Maliye*, 4042. Osmanlı Devleti'nde vakıflara ait mal ve paranın, İslam hukukunun temel kuralı olarak müsadere kapsamına sokulmaması hususu için bk. Ögün, “ Osmanlı Devleti'nde Müsadere”, s. 375.

¹⁵² BOA, *Cevdet Maliye*, 4042. Onlara ait özel eşyaların kendilerine teslimi ve zimmetlerinde unutulmuş elmas bir küpenin İstanbul'a gönderilmesi ile ilgili Şam Valisi Esat Paşa ve

SONUÇ

Azımlâde Süleyman Paşa Şam Valiliği ve Emirü'l-Hac görevini başarı ile idare etmiştir. O, Emirü'l-Hac görevini yerine getirirken Mekke ve Medine'de ticari etkinliğini artırmış, kurmuş olduğu ticari ilişkiler sayesinde bir çok emlak ile beraber çok değişik cinslerde altın ile ziynet eşyasından oluşan büyük bir servete sahip olmuştur. 1743 yılında vefatından sonra onun "muhallefâtının" tespiti ve görevliler tarafından el konulması sürecinde son derece titiz hareket edilmiştir. Ancak servetinin büyüklüğü yanında, mal ve parasının aile üyeleri ile diğer şahısların zimmetinde dağılık halde bulunması, "muhallefâtının" tespit sürecini uzatmıştır. Merhum valinin "muhallefatını" tespit için birden fazla tahrirde bulunulmuştur. Süreç merkezden gönderilen Numan Bey tarafından bizzat yürütülmüş, Emirü'l-Hac Esad Paşa ile Şam Eyaleti'nin bütün yerel yöneticileri yardımcı olmuşlardır. Bu kişiler tarafından yapılan çalışmalarla Süleyman Paşa'nın bütün mal ve emlakının tespitinden sonra, onun konağında bulunan haremdeki altın ve mücevheratı ile her türlü eşyasına el konulmuştur. Haremi dışında ona ait olup farklı şahısların zimmetinde bulunan alacakları tahsil edilirken, borçları da ödenmiştir. Süleyman Paşa'ya ait her türlü müsadere uygulaması "muhallefât" defterlerine kaydedilirken, eşya ve parası bu defteriyle beraber İstanbul'a gönderilerek Enderun Hazinesine konulmuş, ailesine de geçinebileceği kadar para ve emlak tahsisatı yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

a- Defterler

- 1- Baş Muhasebe Defteri (D.BŞM): 2741-A, 2753, 2754, 2761, 2672, 2690
- 2- Bab-1 Defteri Başmuhasebe Muhallefat Defteri (D.BŞM-MHF.d): 12552, 12558

Hassa Silahşor Mübaşir Numan Bey'e yazılan 7 CA 1157/18 Haziran 1744 tarihli hüküm için bk. BOA, *A.E. I. Mahmut*, 319.

- 3- Maliyeden Müdevver Defter (MAD): 9962
- 4- Mühimme Defteri (MD): 150
- 5- Topkapı Sarayı Maliyeden Müdevver Defterler (TS. MAD): 4984, 9512

b- Belgeler:

- Ali Emiri I.Mahmud (A.E. I.Mahmud): 319, 19146
Cevdet Askeriye (C AS): 33507, 48730
Cevdet Dahiliye (C DH): 9963, 14012
Cevdet Maliye (C ML): 4042, 5224, 20058, 21780, 25634, 26064, 29420, 33507,

c- Dosya Tasnifi Belgeler:

- 1- Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalem (D.BŞM): 3573/55, 3574/8, 3574/52, 3574/59, 3577/112, 3579/89, 3581/44, 3581/47, 3582/18, 3582/19, 3582/20, 3582/35, 3582/95, 3582/92, 3582/96
- 2- Bab-1 Defteri Muhallefat Halifesi Kalem (D.BŞM-MHF): 35/61, 35/72, 35/66, 35/82, 36/4, 36/13, 39/9,

2- Tarihi Kaynaklar

- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I, İSAM O38382-01, Matbay-ı Amire (İstanbul) 1288.
Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbar*, İSAM 000752N, Yay. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978.
Mehmed Süreyya, *çift I Sicill-i Osmani Yahut Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*, III, Haz. Ali Aktan-Abdülkadir Yuvalı-Metin Hülâgü, III, İstanbul 1996.
Muhammed Kürt Ali, *Hutatü's-Şam*, V, Dımaşk (Şam) 1925.
Raşid Mehmet Efendi, *Tarih-i Raşid*, V-VI, İSAM 002998K-03 GNL.
Vak'anüvis Subhi Mehmet Efendi, *Subhî Tarihi: Sami ve Şakir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007.

İzzi Efendi Süleyman Bin Halil, *İzzî Tarihi*, Ali Emiri Kütüphanesi Tarih, nr.414, H.1168.

3- Araştırma ve İnceleme Eserler

Akyılmaz, Sevgi Gül, “Osmanlı Devleti’nde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması”, *Gazi Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII/1-2, Ankara 2008, s. 389-420.

Arık, Ferdâ Şamil, “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Müsâdere”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul*, 23-28 Eylül 1985, I, İstanbul 1985, s. 47-64.

Barbir, Karl K., “One Marker of Ottomanism: Confiscation of Ottoman Officials’ Estates”, *International Journal of Turkish Studies*, XIII/1-2, 2007 Wisconsin, s. 135-145.

Baysun, M. Cavit, “Müsâdere”, *İA*, VIII, İstanbul 1960, s. 669-70.

Bilge, Mustafa L., “Hayfa”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 41-43.

Carmel, Alex, *Geshichte Haifas in Der Türkischen Zeit 1516-1918*, Wiesbaden 1975.

Cesar, Yavuz, “Bir Ayanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin, Müsadere Olayı ve Terekesinin İncelenmesi”, *Belleten*, 41/161, Ankara 1977, s. 45.

Cohen, Amnon, *Palestine in the 18th Century*, Jerusalem 1973.

Esen, Hüseyin, “İslam Hukuku Açısından Müsâdere” *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, İzmir 2002, s. 191-225.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000.

Halaçoğlu, Yusuf, “AT”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, 28-31.

Hartman, R, “Şam”, *İA*, XI, İstanbul 1970, s. 298-310.

Hinz, Walter, “İslam’da Ölçü Sistemleri”, Çev. Acar Sevim, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1989/5, İstanbul 1990, s. 1-82.

Hitti, Philip K., *History of Syria (Including Lebanon and Palestina)*, London, 1951.

- Karataş, Mehmet, "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *OTAM*, XIX, Ankara 2006, s. 219-37.
- Karaca, Ali, "Azımlâdeler", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 350.
- Lammens, H., "Suriye", *İA*, XI, İstanbul 1970, s. 60-61.
- Laoust, Henri, *Les Gouverneurs de Damas (Les Mamlouks et Les Premiers Ottomans)*, Damas (Şam) 1952.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara 1963.
- Orhonlu, Cengiz, "Hazine", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 130-33.
- Öğün, Tuncay, "Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 371-83.
- _____, "Müsadere", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 67-68.
- Önkâl-Bozkurt, Ahmet-Nebi, "Deve", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 222-26.
- Örengç, Ali Fuat, "XIX. Yüzyıl Başlarında Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihine Dair Bir Kaynak: Civelek Hacı Ebubekir Ağa'nın Muhallefatı", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, IV/1, Elazığ 2006, s. 51-90.
- Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *DİA*, XXXII, İstanbul 2005, s. 406-407.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.
- Philip, Thomas, "Social Structure and Political Power in Acre in the 18th Century", *The Syrian Land in the 18th and 19th Century*, 1992 Stuttgart, s. 97, 91-108.
- Rafeg, Abdul-Karim, "Le mahmal en route pour La Mecque", *Damas (Miroir Brise D'un Orient Arabe)*, 65, Paris 1993, s. 49-57.
- _____, "The Province of Damascus in the Seventeenth Century: Provincial Challenge to Ottoman Authority", *Tax Farm Register of Damascus Province in the Seventeenth Century (Archival and Historical Studies)*, Tokyo 2006, s. 15-22.
- Röhrborn, Klaus, "Osmanlı İmparatorluğunda Müsadere ve Mutavassıt Güçler", *Birinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 15-20 Ekim 1973, İstanbul 1979, s. 256.

- _____, “Konfiskation und intermedia Gewalten im Osmanischen Reich”, *Der İslam*, 55, Hamburg 1978.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986.
- Şeşen, Ramazan, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti (569-589/1174-1193)*, İstanbul 1983.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985.
- Terzi, Arzu Tozduman, “Osmanlı Hazinesi”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 893-901.
- Telci, Cahit, “Turgutlu Voyvodası Seyfi-zade Es-seyyid Halil Ağa'nın 1791 Senesinde Müsadere Edilen Muhallefatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/1, İzmir 2007, s. 173-216.
- Tok, Özen, “XVII. Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İaşesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü”, *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 936-42.
- Tomar, Cengiz, “Müsâdere”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 65-67.
- _____, “Taberiye”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 323-24.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.
- Ünal, Mehmet Ali, “Osmanlı Devleti'nde Müsadere”, *Osmanlı Devri Üzerine Makale-Araştırmalar*, Isparta 1999, s. 9.
- Wensinck, A. J., “Hacc”, *İA*, V/1, Eskişehir 2001, s. 12-18.
- _____, “Emirülhacc”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, s. 263.
- Yusuhisa, Shimizu, “Practices of Tax Farming under the Ottoman Empire in Damascus Province”, *Tax Farm Register of Damascus Province in the Seventeenth Century (Archival and Historical Studies)*, Tokyo 2006, s. 23-51.